

Българин

БРОЙ 6 2010 ЦЕНА 30 кč

A photograph of a man, Ivailo Dimanov, with grey hair, wearing a yellow shirt and a blue denim jacket. He is holding a microphone in his right hand and an open book in his left, appearing to be reading poetry. He is standing in a bookstore with shelves of books in the background. Some of the books are in French, with titles like 'LE FRANÇAIS pour Bulgares' and '40 урока'. There is a sign on the shelf that says 'ФРЕНСКИ ЕЗИК'.

**Ивайло
Диманов:**
Поезията е лек срещу
тоталната бездуховност

**200 години от
рождението на
Захари Зограф**

**Екатерина
Каравелова –
европейка под
българска стряха**

**150 години от
рождението на
Алфонс Муха**

**Бохемистката
Жоржета Чолакова**

**Преображенският
манастир**

Diama s.r.o., výhradní dovozce špičkových bulharských vín a zelenin

Най-щедрият дарител

Казват, че легендата за Дядо Коледа е вълнуваща приказка, на която вярват само децата. Дали обаче Дядо Коледа е толкова фантастичен и нереален персонаж? И защо години наред поддържаеме вярата на децата в Дядо Коледа, Дядо Мраз, Пер Ноел, Микулаш, Никулаус, Санта Клаус? Сигурно защото искаме чудесата от приказките да се сбъдват поне във фантазията на децата ни. За съжаление, ние, възрастните отдавна сме изгубили вярата във вълшебства и чудеса. Може би затова те ни се случват рядко, а като ни се случат – почти не ги забелязваме, улигани в сивото и твърде материално ежедневие. Възщност, добродушният и щедър старец, известен у нас като Дядо Коледа, може да носи и съвсем друго име и да раздава подаръци не само на Коледа. В България може да се казва дядо Добри и да дарява средства за ремонт и градеж на българските храмове. 96-годишният дядо Добри от Байлово не е измислен герой, а беден старец, който мълчаливо стиска своята касичка пред катедралата „Свети Александър Невски“ и пред църква-

та „Свети Седмочисленици“, целува ръка на минавачите и ги благославя. Този странник пътува почти всеки ден от Байлово до София, за да събира пари за българските църкви и манастири. Помогнал е за реставрацията на Елешнишкия манастир, дарил е средства на байловската църква „Св. св. Кирил и Методий“, на храмовете в Горно Камарци, Калофер, Поибрене... Той е повярвал в чудото, че може да помогне на българските храмове, макар и да няма никакви средства. И чудото е станало. В касичката си е събрал и 35 700 лева, които миналата година е дарил на „Свети Александър Невски“. Това е най-голямото дарение за храм-паметника от години наред. И като го попитате какво прави ден след ден, месец след месец, година след година пред църквите с импровизираната си касичка в ръка, ще ви отговори: „Събираме пари за манастири, възстановяваме и подновяваме изпадналите такива и всички, които имат нужда от въздигане.“ И ще ви изпрати с думите: „Бог помага, много помага!“ 96-годишният беден старец от Байлово е най-щедрият дарител не само на „Свети Александър Невски“, но и на много други храмове. Всеки божи ден той събира стотинка по

стотинка с чашка в ръка и после просто казва: „Ела, да ти дам пари за църквата.“ Той не се нуждае от шумни „благотворителни“ кампании, за да изпълни своята мисия в служба на Бога и на хората. И ни кара да вярваме, че чудесата не се случват само в рождественската нощ! Скъпи читатели, нека Новата 2011 година ви дари с истинска вяра и ви помогне сами да сътворите чудеса!

Мария Захариева

Съдържание:

4–11 Българската общност

Поетът на цветните сънища | Ивайло Диманов в Българското училище в Прага | 100 години от дебюта на Христина Морфова на чешка сцена | Хоро се вие, извива | „Пирин“ ни подари къс от нашата родина | 160 години от рождението на Вазов в БСОУ „Д-р Петър Берон“ | Българо-чешки проект „Формиране на националната идентичност на централноевропейските и балканските народи през XIX и XX век“ | Борис Бранков – „Алегии и фантазии“ | Концерт на Силвия Георгиева и Анда Луиз Богза

12–15 Интересно

Чудните мостове | Седемте рилски езера | Дядо Коледа и неговите превъплъщения

16–17 Българските манастири

Преображенският манастир

18–19 Българските изобретатели

Ефектът на Кръстев

20–23 Култура

Ивайло Диманов: Стихът е лек срещу простацината | 4 грама | Изгори, за да светиш! На тъщата!

24–26 Бележки на екскурзовода

Слънцевладенията на Санторини

27–33 Българо-чешки връзки

150 години от рождението на Алфонс Муха | Дом на изкуствата и печата в Пловдив | Жоржета Чолакова: Поезията придава на Словото сакрален смисъл

34–37 Годишнини

Екатерина Каравелова – европейка под българска стряха | 200 години от рождението на Захари Зограф

На корицата: Ивайло Диманов на премиерата на „Шлиферът на Леонардо“
Снимка: личен архив на писателя.

Поетът на цветните сънища

Известният български поет, писател и журналист Ивайло Диманов посети през ноември Прага по случай провежданите от сдружение „Възраждане“ Дни на българската култура. В чешката столица той участва в две литературни срещи – с учениците от Българското средно общообразователно училище „Д-р Петър Берон“ на 26 ноември и с представители на българската общност в Дома на националните малцинства на 27 ноември. Двете срещи с Ивайло Диманов в чешката столица се превърнаха в ноемврийски празници на поезията и музиката, в които поетът щедро ни раздаде своите прозрения, духовни послания и вълшебствата на своите стихове.

Музите щедро са обдали този изящен майстор на словото. Калиопа и Евтерпа са го благословили, Талия му се е усмихнала, Ерато му е подарила китарата си, а Мелпомена се е появила в цветните му сънища. Накрая пристъпила Полихимния и го дарила с глас, който докосва сърцата на слушателите и читателите.

Може би затова поезията на Ивайло Диманов е истински празник за душата.

Поетът е съхранил своя неповторим идентификационен номер и го е притворил в стиховете си. И именно заради своята неповторимост поезията му носи запазената марка „диманова поезия“.

Много прозрения е скътал Диманов в своята необятна душа и ни ги раздава щедро със загадъчната си усмивка. Тази едва забележима усмивка – понякога тъжна, понякога радостна, но най-често – непрекъснато променяща се и неуловима, като че ли се прокрадва от всеки негов стих. И разцъфтява точно когато ни се струва, че тъгата и самотата са затрупали любимите петунии на поета, любимата си е отишла, а гълъбите от площад „Гарибалди“ са отлетели безвъзвратно.

Струните на китарата му са в пълна хармония с минорните струни на душата му, а дисхармонията най-често е натрапник от външния свят, с когото Диманов воюва дори когато се чувства безсилен; стои „с усмивка на мим пред дулото на живота“ и стиска „живота за вехтата груба яка...“.

*Откакто се помня, съм кръгла мишена...
Елате, приятели мои, да стреляте в мен!*

Поетът мечтае за времето, когато „деца и пеперуди ще променят света завинаги“ и птицата на човешкото щастие ще кацне на рамото на всеки от нас. Диманов, като че ли е в тайно съзаклятие със самотата, която често го изпълва с тъга и печал. Дали това не е защото писането е занимание за самотници, а той му се е отдал изцяло?

*Пълня две чаши със узо,
Нова година танцува в снега...
Като няма с кого да празнувам,
ще празнувам със теб, самота!*

Или защото се чувства като емигрант в собствената си държава и му е жал за децата ни, които бягат като „ято премръзнали щъркели“? А може би чувствителната душа

Ивайло Диманов в Дома на националните общности в Прага

на поета не може да поеме цялата болка и мъка по безпощадно стъпканите мечти?

*Животът е килър на нашите детски илюзии.
Не му позволявай
да скъса връвта на хвърчилото.*

Копнежът по един по-добър и красив свят идват с внушението, че

*И доброто трябва да вдига юмруци,
иначе в тая държава става опасно!
Пише ли някъде в родната ни конституция,
че народа ни има право на щастие?*

Цветните сънища са последното убежище на поета. За тях той създава „Закон за защита на цветните сънища“ с единствената алинея

*Цветните сънища:
неотменно право на всеки!*

Така Ивайло Диманов може да разпери свободно криле и с великата цветна магия да промени света. Да го направи, макар и за няколко часа, престъпно красив и добър!

И по-достъпен за нас!

Мария Захариева

Поетът с китара Ивайло Диманов в Българското училище в Прага

Денят е 26 ноември 2010 година. Учениците с възбуждение очакват срещата с българския журналист, поет, писател и бард Ивайло Диманов. Интересът, особено на по-големите ученици, бе предизвикан от оригиналното му творчество, с част от което те бяха вече запознати. В предварителните разговори с преподавателите по литература учениците бяха впечатлени не само от абсурдните заглавия на някои творби на автора, но и от свежия хумор и надежда, които бликат от тях.

Посещението на Ивайло Диманов в БСОУ „Д-р П. Берон“ бе в рамките на Дните на българската култура в Прага, организирани от сдружение „Възраждане“. Още с появата си той прикова вниманието и предразположи ученическата аудитория към непринудения разговор, който последва.

Учениците се докоснаха до стиховете му – по човешки топли, близки и добри; усетиха ведрото чувство за хумор и надежда, бликащо от разказите и фейлетоните му. Талантливият поет бе отрупан с въпроси от публиката, зададени директно или предадени му писмено. Контактът с учениците бе жива емоция. Ивайло Диманов

разказа за първите си литературни опити, за трудностите в професията, за срещите си с известни личности, за вдъхновенията и поривите си. Непокорният бунтар често поднасяше свои авторски песни в съпровод на неизменния си спътник – китарата, заредени с енергия и оптимизъм. Виртуоз на словото, той заплени учениците с истински, емоционални и съкровени изпълнения, оставяйки следа за размисъл и у „младите таланти“. Красноречиво звучат думите на Стефан Цанев за сътвореното от него: „Това е едно романтично преживяване. Имаш чувството, че си попаднал в сънуван оазис сред голямата духов-

на пустиня и четеш с наслада и болка отдавна несрещани думи.“ Ивайло Диманов ни пренесе в света на изкуството и ни подари незабравими мигове на естетическа наслада, за което безкрайно му благодарим!

Снежана Таскова

Снимка: Мария Захариева

100 години от дебюта

на Христина Морфова на чешката оперна сцена

На 29. 11. 2010 г. Българският културен институт в Прага организира тържествена вечер посветена на „100 години от дебюта на Христина Морфова на чешката оперна

сцена“. В програмата на вечерта бе премиера на документалния филм „Христина Морфова“, режисьор Петър Бахнев, сценарист – журналистката от БТА Румяна Лечева, както и концерт на гостуващия в Прага хор „Христина Морфова“. Присъстваха видни гости, сред които директорката на Архива на Народния театър г-жа Бенешова, една от наследниците на певицата г-жа Олга Семлали, сценаристката на филма г-жа Румяна Лечева, българисти и музиканти. По повод тази годишнина Българският културен институт в Прага издаде юбилеен диск, включващ архивни записи на гласа на световноизвестната българка от 1930 г. Дискът бе символично подарен на диригентката на хор „Христина Морфова“ – наследник и пазител на традицията на Български славей (както я нарича Камий Сен Санс). Дискът е разпратен

и до български и чешки музикални архиви и библиотеки.

БКИ

Снимка: архив

ХРИСТИНА МОРФОВА

е първата българска певица, получила световно признание. Родена на 24 април 1889 година в Стара Загора, загива в автомобилна катастрофа на 1 юни 1936 година. Учила е пеене в Прага. Дебютира в Бърно в операта „Продадена невеста“ и само за няколко години се налага по най-авторитетните европейски сцени. Гласът ѝ е необикновен, с огромен диапазон, което дава възможност на певицата да изпълнява широк спектър от роли. Кристалното сопрано печели популярност и като изпълнителка на народни песни.

Хоро се вие, извива

Дните на българската култура, организирани от сдружение „Възраждане“, имат вече седемгодишна традиция. Фолклорните концерти са неизменна част от програмата на седемте издания на Дните. Наши гости са били Валя Балканска, Иво Папазов, Петър Ралчев, Георги Янев, Стоян Янкулов, Елица Тодорова, Теодосий Спасов, Пейо Пеев, Петър Миланов и др. На гостоприемните сцени на сдружение „Възраждане“ са се изявявали и танцовите състави „Пирин“ и „Китка“ от Бърно.

„Фолк Палитра“

„Българи“

започна с хоро, което изпълниха нашите гости от София. След тях на подиума излязоха танцьорите от „Българи“, ръководени от Тодор Ралев. Нашите гръцки приятели, предвождани от Михал Ласо, започнаха танцовата си програма с „Елено моме“, което се оказа любимо хоро не само на българи, но и на гърци. 30-те танцьора от „ФОЛК ПАЛИТРА“ ни плениха както с прекрасното си изпълнение, така и с пъстроцветни носии от всички български фолклорни области. Темпераментният и винаги лъчезарен Тодор Янев от танцов състав „Българи“ демонстри-

ра изключителна пъргавина и издържливост по време на надиграването.

Естествена кулминация на програмата бяха общите хора, в които се включи и ентузиазизираната публика. Те дълго се извиваха в снежната никулденска вечер – сякаш свети Николай Чудотворец ни беше изпратил няколко щастливи мига в тази приказна пражка нощ. Накрая всички танцьори бяха изпратени с бурни аплодисменти и с най-искрени пожелания за нови срещи.

Мария Захариева

Тази година фолклорната вечер, организирана съвместно с Българския културен институт и гръцкото сдружение в Прага, се проведе в деня на големия източноправославен празник Никулден в Casa Gelmi в Прага. Участваха танцова група „ФОЛК ПАЛИТРА“ при читалище „Димитър Динев“ в София, танцов състав „Българи“ към сдружение „Заедно“ и танцов състав „Акрополис“ към гръцкото сдружение в Прага. Вечерта се осъществи със съдействието на Асоциация Български Фолклор и „ЕВРОГРЕЙД“ ООД.

Въпреки студената и снежна вечер, на 6 декември залата в центъра на Прага се изпълни с многобройна и многоезична публика, дошла да се полюбува на уменията на танцьорите от България и Чехия. Вечерта

Общо хоро с ентузиазизираната публика

Танцова група „ФОЛК ПАЛИТРА“ при читалище „Димитър Динев“ гр.София е създадена на 12. 6. 2005 г. Членовете в нея са любители на народните хора и ги изпълняват за удоволствие и релаксация. Те са различни по възраст, професии и социален статус. Обединява ги любовта към българския фолклор. Ръководител на групата е Зоя Григорова, а хореограф – Ивайло Вълков.

„ФОЛК ПАЛИТРА“ е участва на трите издания на Национален конкурс за народни хора „Хоро се вие, извива“ гр.София и е отличавана с III място, наградата на Председателя на читалище „Димитър Динев“ и при надиграване на ръченица. На Националния Конкурс „Хоро се вие, извива“ в град Приморско тя е отличена с наградата за „НАЙ- АВТЕНТИЧНА ГРУПА“. През 2008 г. групата участва в Международен Фолклорен Фестивал в гр. Никозия – Кипър и на Международния Фестивал на Изкуствата в гр.Бодрум – Турция.

За тези, които ни подариха къс от нашата родина

Всяка година на Св. Андрей в Жилина полската общност организира форум на малцинствата на Словакия. Срещаме се там поляци, немци, руснаци, чехи, българи и, разбира се, словаци и унгарци. И всяка година се представя едно от малцинствата. Тази година се падна честта на нас, българите.

Ние решихме да поканим нашите приятели от ансамбъла за български фолклорни танци „Пирин“ – Бърно, с ръководител Георги Георгиев. Поляците с възторг приеха нашето предложение. Тъкмо тяхното топло гостоприемство ни подтикна да осъществим това тържество. На мероприятияето бяха поканени членове на клубовете на малцинствата, както и консулт на република Полша в Словакия. Официалната част, обикновено се състои в изказвания на консула и председателите на клубовете. След това се раздават награди на активистите.

Левия крак горе, десният крак горе... „Дръж-се-зе-мьо, шоп-те-га-зи! И-ха!“ Всички пляскат. Смят се, радват се... Детските, сияещи очи на българите... И усещам възхитените погледи на приятелите, чувам техните възторжени възклицания: „Каква прекрасна музика! И тези танци! Толкова професионализъм! И хореографиите са чудесни! Носиите са толкова красиви и пъстроцветни!“ Щастлива съм! И изведнъж виждам, как всички се хващат на хорото. Занизва се огърлица от народности... Ръка в ръка, хванати един до друг... Стара германка, до нея весел руснак... Консулт на Полша се мъчи да схване неравноделния ритъм... Но важни ли са в този момент стъпките? Важно е, че всички сме заедно, всички сме в едно хоро и ни е обединил българският фолклор благодарение на танцов състав „Пирин“ от Бърно.

Сюзът на българите и техните приятели в Словакия, секция Мартин, съществува още от четиридесетте години на миналия век.

Това сдружение е възникнало, когато български градинари се преселват да живеят в Словакия. Днес повечето от тях вече не са между

нас. Средната възраст на членовете е около 70 години. Много от тях, поради здравословни причини, не можаха да присъствуват на срещата в Жилина и за това решихме да направим една извънредна коледна среща в Мартин.

В единадесет часа къщата на „Хвиез-дославова“ улица се пълни с нетърпеливи българи. Днес протичат градските избори, но всеки е намерил време да дойде. Момичета с бели забрадки, окичени с цветя и момчета с рунтави калпаци се нареждат. Лицата им се усмихват. Беловласият Папазов, преди години едър мъж, днес е свил глава между раменете си и ридае като дете. Винаги усмихнатата лекарка Лазарина, днес е стиснала устни, а очите и – два кладенеца, които, аха, да се излеят. Младите потропват в ритъм и игриво пляскат. Щастливи са... „Дръж-се-зе-мьо-шоп-те-га-зи! И-ха!“ Аплодисменти, ръкопляскания, радост. И отново се извива хоро. Малко е мястото тук, но със ситни стъпки, един до друг, старо и младо играят правото хоро. Македонката Яна, стиснала силно ръката ми, подвиква: „Их, их...“ Катка запява: „Хубава си моя горо...“ Скромно и тихо. Присъединяват се и останалите и в един момент пеем всички. В центъра на Мартин, в сърцето на Европа звучи българската песен! И отново танци, песни и „Наздраве!“ Ръководителят на „Пирин“, Ася и Катержина запяват „Стани ми,

стани господине“. И аз виждам как тази песен пренася старите българи по заснежените родни полета, как поне за миг докосват годините на своето детство. Чувстват мириза на топла баница и вкуса на бабиния ошав. Широко отворени очи, в които грее пламъка на българското огнище. И плачат, и пеят... Щастливи са. На следващия ден получих няколко имейла: „Благодарим за прекрасните два дена! Всичко отминава, спомените остават.“ И аз знам, че тази благодарност не е за мен. Тя е за момчетата и момчетата от ансамбъла за български народни танци „Пирин“ – Бърно, но най-вече за техния ръководител Георги Георгиев.

Теодора Захарова

160 години от рождението на Иван Вазов в БСОУ „Д-р Петър Берон“

Поклон пред българския гений и патриарх на българското слово!

„Аз пях за България, защото я обичах; аз насаждах в младите души добри чувства, аз будех съзнанията, вливах в сърцата вяра и обич към своето, защото бях син на България; аз прославих нейната божествено хубава природа, защото бях очарован от нея; аз се вглъбявах в историята ѝ, защото бях пленен от величието на нейния минал живот..., възпях нейните идеали, защото бяха свещени.

Свидетел очевидец на страшните ѝ борби, на големите ѝ страдания, на безкрайната ѝ слава, увенчала челото ѝ чрез нечуваните и геройски усилия на нейните здрави духом и физически синове, аз не можах да остана хладен, аз се радвах, аз плаках, аз трептах с душата на целия народ.

И всичко това изразих в моята песен.“

Иван Вазов

Това са думи на патриот, чиято душа скърби със скърбите на народа и се радва с неговите радости. Опнати са струните на сърцето и те зазвучават при всеки допир до него. А това са родолюбиви струни, които изтръгват думи от майстор художник. Безкрайно бедни бихме били, ако нямахме Вазов, превърнал се в духовен знак на Родината.

Неговите стихове са неотделими от българската душевност. Те са мерило за дълбоконародността на неговото прекрасно творчество, за неговата вечност. Вечност, която сам Вазов прозря: „.....и моите песни все ще се четат.“ Името му е символ на национална гордост и на българщина. Неговите творби носим в сърцата си от

люлката до гроба, те са неизменната благословия, с която Вазов е белязал всеки от нас открай време и завинаги, озарил е и е помилвал духа ни. Великият поет на България е безрезервно отдаден на Отечеството си, той е живата връзка между поколения, времена и епохи, той е част от националната ни митология. С огромен талант и със сърце, което отеква на всяко събитие в българския живот, Вазов не се изморява да възпява и с примери на героизъм и нравствено величие да защитава България, да пише с любов до несвоят, да съхранява нейната историческа памет и да напомня патриотичния дълг на всеки българин. Животът на поета – това са едни възторжени очи, взрени в България, и едно безценно перо, което от мечтата прави явност, от късовеите книжовност – литература. А литературата превръща в свое единствено призвание и съдба! Цяла България се прекланя пред своя поет, чествайки 160 години от неговото рождение. На 17 ноември 2010 година в БСОУ „Д-р Петър Берон“ също бе отбелязана тази светла годишнина. Събитието събра в актовата зала на

училището много ученици, учители и гости. От най-малките до най-големите ученици с интерес очакваха това тържество, защото всяко дете прекара прага на родното училище с „Аз съм българче“ и продължава с уроците по родолюбие на Вазов до зрелостта си, защото учениците от Българското училище се възпитават в духа на Вазовия патриотизъм. В програмата, посветена на Патриарха на българската литература, участваха ученици от V, VIII, IX, X кл., които под ръководството на г-жа Болчева и г-жа Васева представиха фрагменти от необятното му творчество. Подготовката беше продължителна и започна още в началото на учебната година; трескаво и упорито репетираха участниците и резултатът оправда очакванията. На сцената се редуваха шедьоври от безсмъртното Вазово дело на фона на подходяща музика и виртуални картини, отразяващи скъпи за поета кътчета от България и от красивата българска природа.

Умело изработените от г-жа Станева декори допринасяха за автентичността на обстановката, в която младите артисти Дарин, Петър, Борко, Константин, Стефан, Кристиан, Влади поднесоха на публиката незабравими сцени от „Немили-недраги“, „Чичовци“, „Дядо Йоцо гледа“ и съживиха любими герои от далечни времена.

Зрителите слушаха „пламенната реч на Странджата“ и мощния възглас на хъшовете „Да живеят!“, припомниха си махленските сплетни и съседските вражди между колоритните Иван Селямсъза и Варлаам Копринарката; усетиха трепета и възторга на „виждащия“ слепец дядо Йоцо, търсещ отговор на въпроса „Де българското?“.

Като кристален ручей се лееха най-популярните стихове на Вазов, изпълнени с чувство и плам, отразяващи неповторимото майсторство на поета. В края на спектакъла публиката възнагради участниците с бурни аплодисменти, защото всички останаха удовлетворени от видяното и очаровани от докосването до тази велика вселена. Вазов е раздал на другите най-скъпите бисери на своята душа – безценните стихове за България, изпети с много обич и нетленна вечност – поезията му ще живее в съзнанието на народа.

Вазовите песни ще се четат, защото възславят неугасимата жертвеност на българския дух, защото са молитва за България и благослов над нейната земя и народ.

Вазов ни учи как да се прекланяме пред изконните опори на българския национален дух – родната земя, родната история, родното слово. Вазов ни учи, че родният език е духовна крепост, помогнала на народа ни да устои на превратностите на времето.

Вазов ни учи как да пазим езика си от „чужди и наши“ посегателства, от отцеругатели и родоотстъпници. България е нашата безсмъртна родина, а Иван Вазов е певецът на стойностното и красивото в нея.

Вазов – това сме ние, защото великият творец ни е завещал най-прекрасното, което е носел в душата си, което му е помогнало със словото си да служи докрай на България.

*„Живота любех, но го не окрадох;
Българийо, аз всичко тебе дадох:
душа, сърце, любов, зари небесни,
от теб приети – върнах ти ги в песни.“*

Лирическа равностетка за достойно изпълнена мисия, увенчана със слава и безсмъртие!

Снежана Таскова

Българо-чешки проект

„Формиране на националната идентичност на централноевропейските и балканските народи през XIX и XX в.“

Ян Рихлик, А. Гарабедян и Р. Вашек

В началото на ноември 2010 г. Българският културен институт представи сборника „Формиране на модерните народи в Централна и Източна Европа през XIX и XX в.“ Той е част от българо-чешкия проект „Формиране на националната идентичност на централноевропейските и балканските народи през XIX и XX в.“, плод на многогодишни съвместни усилия чешки и български историци, които разглеждат проблематиката на възникването на националната идентичност на народите от Централна Европа и Европейския Югоизток през XIX и XX век. Главни организатори на проекта са Институтът „Т.Г.Масарик“ към Чешката академия на науките и Институтът по Балканистика към Българската академия на науките, а негови ръководители са проф. д-р Ян Рихлик от Карловия университет и от Масариковия институт, и проф. дин Агоп Гарабедян, директор на Института по Балканистика. Представеният сборник е резултат от две българо-чешки конференции, проведени в София (2006) и в Прага (2008). На софийската конференция участват историци от Института по Балканистика (проф. Надя Данова, д-р А. Балчева, д-р Ирина Огняно-

ва, д-р М. Стамова, д-р Лилия Кирова, д-р А. Михайлова, д-р Людмила Миндова), от Масариковия институт (проф. д-р Ян Рихлик), от Пловдивския университет (доц. д-р Румяна Комсалова). На конференцията в Прага през май 2008 г. от чешка страна взеха участие тогавашният директор на Масариковия институт проф. Иван Шедиви, чешките историци проф. Мирослав Хрох и проф. д-р Ян Рихлик, езиковедката проф. Хана Гладкова, д-р Мириам Моравцова, а от българска – проф. дин Агоп Гарабедян, доц. д-р Румяна Комсалова, д-р А. Балчева, д-р М. Стамова и др.

В сборника са включени научни изследвания на 12 автори, сред които проф. д-р Ян Рихлик, д-р Мирослав Коуба, д-р Красимира Мархолева от Карловия университет, проф. дин Агоп Гарабедян, проф. дин Надя Данова, д-р Антоанета Балчева, д-р Марияна Стамова, д-р Ирина Огнянова, д-р Лилия Кирова, д-р Людмила Миндова, д-р А. Михайлова от Института по Балканистика, доц. д-р Румяна Комсалова от Пловдивския университет и др. Целта на новоизлязлата книга е да се представи, от една страна, методологията в изследването на тази проблематика, а от друга – факторите, които способстват за възникването, формирането и развитието на националната идентичност. Част от публикациите са насочени към

съвременността, засягащи актуални за Балканския регион проблеми от последните 20 години, като този с Косово и Албания, националният проблем в Македония. Именно въпросът за признаването на Косово предизвика най-голям интерес и застана в центъра на дискусиата, в която участваха съставителите на Сборника – проф. Ян Рихлик и Рихард Вашек, и проф. д-р А. Гарабедян. Тя беше посветена главно на съвременното състояние на Балканите. В тази връзка един от ръководителите на проекта, проф. дин А. Гарабедян, посочи куриозна тенденция, която се наблюдава през последните 20 години в региона – почти всяка от възникналите през XIX и началото на XX в. балкански държави „се сдобива“ със своя „по-малка сестра“ – Румъния и Молдова, Сърбия и Република Сръбска, Гърция и Турция – Кипър, Албания – Косово. Безспорно за нас, българите, това е Македония. Неслучайно този регион доста сполучливо е характеризирани от един от участниците в проекта (А. Балчева) като „динамична контактна зона“. На представянето присъстваха около 70 гости, сред които учени от Чехия и България. Сборникът представлява само част от съвместния българо-чешки проект. Другата част от проекта е двутомното изследване „Между Виена и Цариград“, отново дело на чешки и български историци, което разглежда историческите и културните фактори при формиране на националната идентичност. Така че този проект е поредният пример за активно сътрудничество между чешки и български учени, което не само се е превърнало в традиция, но представлява поредният „славянски духовен мост“ между Централна Европа и Балканите.

д-р Красимира Мархолева

Борис Бранков – „Алегории и фантазии“

На 2.12.2010 г. в галерията на БКИ – Прага бе открита последната за годината изложба – „Алегории и фантазии“, графики на българския художник Борис Бранков. Изложбата представя 33 цветни литографии – ръчен печат. Творбите са печатани по класическия начин направо от литографския камък на стара печатарска преса марка Краузе от 1940 г. Бранков работи в областта на свободната графика, малоформатните творби и екслибриса. Неговите графики имат силен експресивен изказ, не им липсва абстракция и оригиналност. Екслибрисите му се отличават с реалистична рисунка и финни цветни нюанси. Борис Бранков е роден в София през 1945 г. Завършва Националната художествена академия в София, специалност графика при професор Евтим Томов През 1982 г. печели пър-

ва награда за графика „Южна пролет“. Работи в областта на илюстрацията и оформлението на книгата в издателство „Отечество“ в София Завежда Графичната база на Националната художествена академия в София В периода 1998–2001 г. работи в литографското ателие на Галерия „У Пръстену“ в Прага. От 2000 ръководи пролетни литографски курсове в Германия. От 1976 работи в областта на графиката и илюстрацията. От септември 1997 живее и работи постоянно в Прага. Известният в Прага български художник е и илюстратор на 40 книги за деца и възрастни. Член е на Съюза на българските художници и на Новото сдружение на Пражките художници. Негови графики са притежание на Националната галерия в София и присъстват в редица част-

Борис Бранков и Севдалина Коваржова

ни колекции. Участвал е в редица български и международни графични изложби (Биенале на графиката във Варна, Минипринт – Словения, Интерграфик – Берлин, Малка графика – Белград, изложби конкурси в Испания, Белгия, Италия, международна изложба в Германия, изложба в Галерия Вишеград и др.)

БКИ

Концерт на Силвия Георгиева и Анда Луиз Богза

На 4 декември 2010 г. българската органистка и чембалистка Силвия Георгиева и румънската оперна певица Анда Луиз Богза изнесоха адвентен концерт в Евангелистката църква на улица „Корунни“ в Прага. Концертът бе под егидата Българската културно-просветна организация „Св. Св. Кирил и Методий“ и се проведе със съдей-

ствието на Дома на националните малцинства и на Българския културен институт в чешката столица. В програмата на концерта бяха включени творби на Йохан Себастиан Бах, Волфганг Амадеус Моцарт, Георг Фридрих Хендел, Франц Шуберт, Йоханес Брамс, Камий Сен Санс.

Силвия Георгиева е известна българска чембалистка и органистка. Завършила е Пражката музикална академия със специалност орган и чембало. Концертира в България, Чехия, САЩ, Русия, Румъния, Полша, Германия, Австрия, Италия, Швейцария, Белгия, Франция и др. Дискография: „Sylvia portrait“, Библейски сонати на Куна, комплект от 4 диска със сонатите на И. А. Бенда (световна премиера). Репертоарът ѝ включва музикални произведения от пет столетия. Силвия Георгиева е защитила докторска дисертация на тема „Бароковата теория на афектите“ в пражката Музикална академия. Солистката на Държавната опера Прага Анда Луиз Богза завършва Музикалната академия в Прага. Певицата гастролирала на световните

Силвия Георгиева

оперни театри, сред които оперите в Париж, Бърно, Виена, Берлин, Мюнхен, Франкфурт. Изявява се и на сцените на Арена ди Верона и Лондонския „Royal Albert Hall“. Румънското сопрано пее на музикални фестивали в Италия и в Залцбург. Работи със световноизвестни диригенти – Пиер Джорджо Моранди, Маурицио Арена, Зубин Мета и др. Репертоар: „Аида“, „Набуко“, „Отело“, „Тоска“, „Турандот“, „Трубадур“, „Манон Леско“, „Дама Пика“, „Дон Жуан“, „Русалка“, „Йенуфа“. Анда Луиз Богза е носител на наградата „Талия“ за 2007 г. за ролята на Мини в „Момичето от Златния запад“.

д-р Красимира Мархалева

Анда Луиз Богза

Снимки: архив

Скални феномени в Родопите

Чудните мостове

Уникалният скален феномен Чудните мостове се смята за най-любопитното природно творение в планината на Орфей. Намира се в Западните Родопи, близо до град Чепеларе. Мостовите са разположени на 1450 м н. в., в живописната местност „Карабаир“ и над малката река Дълбок дол (Айдарско дере), извираща от връх Голям Персенк (2091 м). Заобиколени са от вековни смърчови гори.

Живописният родопски феномен се състои от три естествени моста, които представляват огромни мраморни сводове. За най-красив се смята Големият мост и затова той е посещаван най-често. В миналото това „произведение“ на природата се е наричало *Ер Кюприя* (от турски „ер“ – земя и „кюприя“ – мост). Сегашното си име то получава през 40-те години на миналия век – негови „кръстници“ стават пловдивски туристи. Мостовите са споменати за пръв път през 1896 г., а няколко години по-късно информация за тях дават братята Карел и Херменгилд Шкорпил. Писателите Димитър Пантелеев и Павел Делирадев посвещават пътеписи за Чудните мостове, а в своите „Писма от пущинаците“ Николай Хайтов откровено заявява: „Чудните мостове са заветната ми туристическа мечта“.

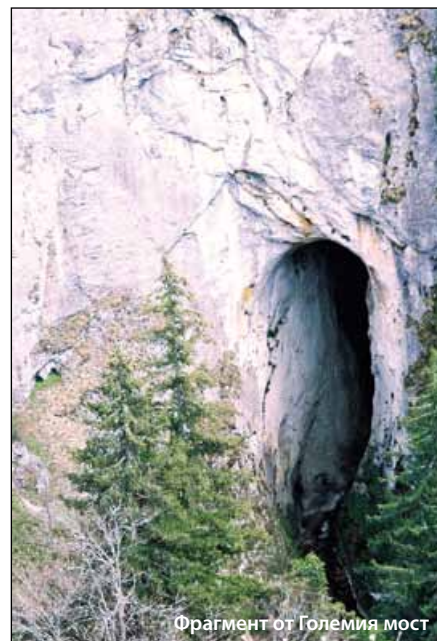
ЛЕГЕНДА ЗА ВЪЗНИКВАНЕТО НА МОСТОВЕТЕ

Народното въображение е сътворило интересна легенда за появата на този природен феномен. Преди много, много години огромна триглава ламя слязла от връх Персенк. Заживяла в пещерата край

реката и започнала да унищожава всичко живо – сърни, елени, зайци, птици, а след това нападнал стадата на местните пастири. Тя причаквала жертвите си край реката и ги отвличала в близката пещера. Изпояло страшилището всичко живо – ядяла, спяла и все повече растяла. Дълго време планинците се чудели какво да сторят. Накрая един въглищар ги посъветвал: „Ще вземете мотика, ще пробием тази скала и ще отбием реката. Останалото оставете на мене“. След като реката била отбита, въглищарят натоварил едно магаре с прахан, запалил го и го изпратил срещу ламята. Като видяла магарето, тя разтворила страшните си челюсти и го глътнала заедно с праханта. Когато праханта се разгоряла, триглавото чудовище поискало да пие от реката, но тя била отбита. Замятала се ламята, зарежала от болка, опитвайки се напразно да избяга. Накрая се пръснала от огъня, сякаш гръмотевица треснала – разлетели се наоколо люспи, зъби и нокти. Отворила се пролука в земята, в резултат на което се образували скалните мостове. Казват, че и досега стъпките на ламята личат по скалите.

ОБРАЗУВАНЕ НА МОСТОВЕТЕ

Всеки, който посети този скален феномен, се запитва: **как и кога са създадени тези мостове, защо точно тук се е оформило това чудо на природата?** Според някои специалисти образуването им вероятно е станало при земетресение, което е причинило срутване на древна пещера. Други смятат, че появата на този природен феномен е резултат от продължителен

Фрагмент от Големия мост

процес – преди много хилядолетия под влияние на тектонските сили в карстовите планински недра са се образували пещери, подземни процепи и надземни скални образувания. Пълноводната в миналото река си е проправяла път през скалите и със свършено майсторство е преобразувала мраморните пукнатини в дълбока водна пещера, чийто таван с течение на времето е изтъняло на места и се е срутил. Предполага се, че отломките от срутването са били отнесени от водите на реката. В резултат на това са се оформили неповторими по своята красота, естествени мраморни моста. Непрестанното действие на водата, снега и ледовете върху скалите дооформя облика на мостовете. Водата действа върху тях не само със своята сила, но и като химически разтворител.

Големият мост поражда с естествената си красота на своя огромен скален отвор. Дължината му е 96 м, а височината – 70 м. Състои се от 3 мраморни арки, като най-голямата е висока 45 и широка 40 м. По

моста минава път. В стените му има две свързани една с друга пещери и множество карстови кухини, които служат за жилище на много птици и прилепи.

Средният мост се намира на 200 м от големия мост, по течението на реката, и прилича на дълъг тунел. Той е дълъг 60 м и висок 50 м. Мостът започва с широк отвор, който постепенно се стеснява, за да се превърне накрая в цепнатина. Към долния му край реката внезапно изчезва и излиза на повърхността след 1.5 км. Близо до него е входът на Ледената пещера, в която до късно лято се задържа лед.

Малкият мост засега не е изследван. Представлява понорна пещера, в която водите на реката изчезват, за да се появят пак на повърхността след 3 км.

Чудните мостове са уникални и с живописната местност, която ги заобикаля – стръмни пропасти и дерета. В близост до тях се намират множество пещери, но повечето от

тях не са годни за туристически посещения, понеже не са обезопасени. Скалистите урви на мостовете са обрасли със здравец, орхидеи, маргаритки, див карамфил и едно от най-редките растения в света, останали от ледниковата епоха – силивряка, или както е по-известно, цветето на Орфей (*Haberlea rodopenzis*). Близо до мостовете се намира туристическата хижа „Чудните мостове“. Оттук тръгват няколко екопътеки, които водят до хижите „Кабата“, „Изгрев“, „Персенк“.

Скалният феномен е обявен за защитена територия през 1949 г., а през 1961 г. – за природна забележителност. Днес той е един от 100-те национални туристически обекта. Интересна традиция е възникнала след обявяването на мостовете за туристически обект — всеки турист, минал под големия мост, записва името си с въглен на стената. В района са снимани сцени от филма „Време разделно“.

Д-р Красимира Мархалева

Седемте Рилски езера

Седемте Рилски езера се смятат за най-живописната, привлекателна и посещавана група езера в Рила планина. Те се намират в северозападната ѝ част. Разположени са на различна височина – между 2095 и 2535 м. Затова, погледнати отгоре, приличат на големи стъпки, сътворени от природата, които водят нагоре към планината. Отделните езера са свързани помежду си чрез малки поточета. За да стигнат до езерата, туристите традиционно избират между два варианта – от Рилския манастир или през Паничище.

Изходен пункт за езерата е хижата Рилски езера. Най-ниско разположено езеро е **Долното** – 2095 м н.в., чиято площ е 5,9 хектара. Близо до него се намира **Рибното езеро**, което е най-плитко. Езерото **Трилистника** е с неправилна форма и ниски брегове. Често пъти туристите предпочитат да разпъват палатки в района на тези езера. В близост до тях се намира езерото **Близнака**. То е най-голямото от седемте езера – площта на водната му повърхност е 168,6 дка, надморската му височина е 2243 м, а по дълбочина е на трето място.

След около 30 минути изкачване се стига до следващото по височина езеро, наречено **Бъбрека** заради формата си. То се намира на 2282 м н.в. и е два пъти по-голямо от Рибното и Трилистника – неговата площ е 85 дка. Езерото е второто по дълбочина след **Окото** – 28 м. То има най-стръмни брегове от цялата група. Бъбрека служи за отправна точка към хижите Скакавица, Рилски езера, Седемте езера. Всяка година през август последователите на Петър Дънов се събират на поляната край езерото, където провеждат мистериите и сбирките

си, изпълнявайки т.нар. кръгов танц – паневритмията. Те остават край езерото, за да посрещат изгрева на слънцето. Освен това, край Бъбрека има удобни места за пикник, много туристи предпочитат да отидат там, наслаждавайки се на спокойните води на езерото, преди да започнат стръмното изкачване по пътя към езерния връх. След около 20–30 минути упорито катерене се стига до предпоследното по височина езеро – **Окото**, в чиито кристално чисти и студени води се отразява синьото небе. Името си то е получило заради почти идеалната си овална форма

и наситеносиния цвят на водите си. Даже се твърди, че погледнато от Отовишки връх, то наподобява очен ирис. Езерото е известно и с името **Сърцето**. Уникалното на това езеро е, че през цялата година то задържа лед по повърхността си, а върху стръмния склон над него има сняг даже през лятото. Намира се на 2440 м н.в. Това е и най-дълбокото езеро не само в Рила планина и в България, но и на целия Балкански полуостров – през 1963 г. дълбочината му е измерена за пръв път с помощта на въже и тежест и е установено, че

тя достига 37,5 м. През октомври 2005 г. двама български водолази – Румен Железаров и операторът Владимир Веков за пръв път в историята на водолазното дело в България извършват уникално спускане, като достигат до най-дълбоката му точка, която тогава е била 37,7 м, установявайки, че дълбочината му през годините се увеличава. В момента тя е приблизително 40 м. Вляво от Окоото започва стръмен участък, следва равна пътека и накрая 15 минутно изкачване на езерния връх. Там е разположено езе-

рото **Сълзата**, което е най-високото (2535 м), но и най-малкото по площ – 10 дка. Дълбоко е едва 4,5 м. Получило е името си заради кристалночистата и прозрачна вода, която предлага видимост в дълбочина. Всъщност, именно високата надморска височина „пази“ не само Сълзата, но и Окоото от замърсявания, причинени от човека. През по-голямата част от годината водата на езерото Сълзата е замръзнала. Тя е бедна на минерали, понеже езерото се захранва от дъждовна вода и сняг. То е известно още и с наименованието **Горното**.

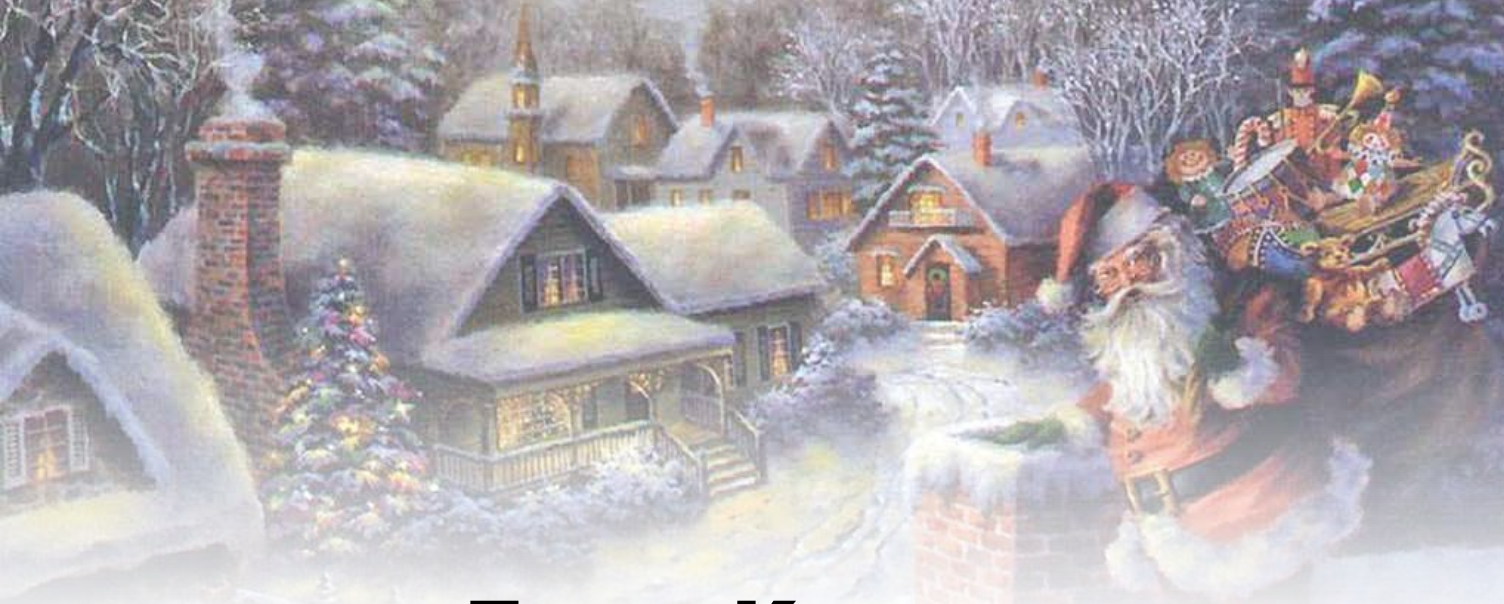
Смята се, че езерото дава началото на р. Джерман. Опитните туристи често пъти предупреждават, че пътеката от Окоото до Сълзата е лавиноопасна при зимни условия. Ако туристите са избрали Рилския манастир за отправна точка по пътя към езерата, те могат да достигнат до езерото Сълзата от връх Мальовица.

От езерния връх пред туристите се разкрива уникална панорамна гледка – те могат да наблюдават всички езера едновременно на фона на планинските зъбери. Рилските езера са заобиколени от планински поляни, които са чудесно място за уморените от дългия преход туристи. Водата е кристално чиста и студена даже през летните месеци.

Окоото

Д-р Красимира Мархолова

Дядо Коледа

и неговите превъплъщения

Отново приближават коледните празници и поредното пристигане на дядо Коледа вълнува всички деца. И как иначе? Нали мисълта за това какви подаръци биха искали да им донесе ги кара дълго и търпеливо да съчиняват писмо до него и да се вълнуват дали то е стигнало успешно до получателя си!

За съжаление рано или късно всеки осъзнава, че вярата в съществуването на дядо Коледа е една очарователна и неотменна част от детството, на която ѝ е да бъде превъзможната с настъпването на зрелостта. Обикновено хората не си задават въпроса как точно е възникнал митът за дядо Коледа и през какви етапи еминало утвърждаването му. Заинтересуват ли се обаче от темата, биха се натъкнали на някои любопитни подробности. Дядо Коледа е митологичен образ, свързан с християнството и християнските традиции в Европа и Северна Америка. Зад него се крие действителната личност на Св. Никола. Той е един от малкото светии, канонизирани от църквата, без да са намерили смъртта си като мъченици на вярата. Живял е във Византия през III в. от н. е. и е бил епископ на Мира, която се намира на територията на днешна Турция, област Анталия. Произхождащ от възможно семейство, сам той също бил изключително богат и освен с чудесата, които правел, се прочул и с щедрите дарове, които тайно давал на бедните и на децата. Това станало причина отпърво в Нидерландия,

а впоследствие и в цяла Европа да започнат да го почитат, като свързали празника му с подаръците, които той според легендата оставял нощем в къщите с деца. Името на митологизирания светия постепенно било съкратено в повечето европейски езици от Nicolaos /Νικόλαος на старогръцки/ на Claus. /На английски език дядо Коледа се превежда като „Santa Claus“, а на френски – като „Saint Nicolas“/. И днес на някои коледни поздравителни картички в Европа се изобразява свети Никола като слаб мъж с жезъл в ръка, символизиращ епископския му сан.

Легендата за светията е пренесена в Америка първоначално от холандските преселници, където тя претърпяла редица митологични превъплъщения, докато с една от първите реклами на „Кока Кола“ се разпространил и утвърдил популярният днес образ на дядо Коледа като добродушно усмихнат червендалест и пълен старец с червени дрехи, шапка с помпон и широк колан, пътуващ с шейна, теглена от елени.

Но в Европа у много деца дядо Коледа будел страх, тъй като съгласно немските легенди той бил придружаван от слугата Рупрехт /Knecht Ruprecht/ – зло същество с кози крака, което ги заплашвало с бой и дори с изяждане, ако не се държат добре. В Швейцария този митологичен персонаж е наричан Шмуцли /Schmutzli – производно от „schmutzig“, „мръсен“/ – той наказвал децата с лошо поведение, като ги пъ-

хал в торбата си и ги отнасял в тъмна гора. Явна е връзката с нашия дядо Торбалан, който постъпва по същия начин с непослушните, макар и според българската приказна митология да не придружава дядо Коледа. По немските земи дълго време съществувала традицията родителите да преобличат местния свещеник като слугата Рупрехт, за да посети той децата им и да ги заплаши, че ще ги бие с пръчката, ако са непослушни. Очевидно пословичната немска почит към реда и дисциплината изисква дори и по време на празник малките да не забравят, че морковът си върви с тоягата. В чешките и словашки предания поради нуждата да бъде противопоставена светла сила на лошия Рупрехт (който при чехите е дявол) Микулаш е придружаван освен от него и от ангел. В немските легенди ангел няма – в тях ролята на противовес на Рупрехт очевидно се възлага на самия дядо Коледа, чиито подаръци са въплъщение на осъществените детски мечти.

Здравка Хвърката

Преображенски манастир

По време на Втората българска държава голяма част от Търновските манастири са изградени на хълма южно от Търново и се превръщат в средища на духовния живот на България. Затова хълмът бил наречен „Света гора“. За строителството и разцвета им най-голяма заслуга има цар Иван Александър (1331–1371). В днешно време разположените около Велико Търново манастири (Патриаршески, Капиновски, Плаковски, Лясковски, Килифаревски и др.) са известни повече сред туристите с името „Търновската броеница“ – на туристическата карта те наподобяват мъниста на броеница. Един от тези манастири – Преображенският, погледнат отдалеч, той сякаш е „кацнал“ върху скалистите възвишения на Змейския пролом, издълбан от р. Янтра. Манастирът се намира само на 6 км от град Велико Търново.

Кулата

вяра и името Теодора преди да се омъжи за него. Именно извършването на този ритуал, „преобразяването“, дава името на манастира. Освен това, в тогавашните хроники често пъти се споменава, че самата Сара-Теодора, подобно на своя царствен съпруг, „много черкви обновила и различни манастири въздигнала“. Затова светата обител понякога се нарича „Сарин манастир“. Някогашният манастир се е намирал близо до сегашния и днес от него са останали руини. По всяка вероятност той е бил разрушен, подобно на повечето манастири в България, след завладяването ѝ от османските турци. Въпреки забраната на османската власт да се строят християнски храмове, манастирът явно е успял да издейства султански ферман, защото от писмени източници се знае, че през XVI и XVII век той е развивал духовна и културна дейност и даже е поддържал връзки с руски манастири. По това време Русия е била единствената свободна славянска и православна държава и затова не само българите, но и останалите балкански народи (сърби, гърци, власи) са разчитали на нейното покровителство. Така например, в края на XVI век група монаси начело с игумена на манастира Методий посетили Москва по повод създаването на Московската патриаршия. В началото на XVIII век тогавашният игумен отново посетил Русия, за да поиска материална помощ за неговото възстановяване след разрушенията на турците при потушаване на въстание в Търновския край.

ИСТОРИЯ НА МАНАСТИРА

Смята се, че Преображенският манастир е основан от цар Иван Александър, известен със своята щедрост

към църквите и манастирите. Възникването му се свързва с втората му жена – Сара, която по произход била еврейка. Тя приела християнската

Възстановяването на манастира в сегашния му вид става в началото на XIX век с помощта на тогавашния игумен Зотик. През 1832 г. той успява с големи усилия да получи ферман от султана за построяване на нова и голяма черква. Две години по-късно известният тогава майстор Димитър Софиянлията започва строежа на мястото на стария храм. По същото време, обаче, той се включва в подготовката на т.нар. Велчова завера (1835). Малко преди да завърши строежа, турците разкриват заговора, арестуват го в Плаковския манастир и го осъждат на смърт. Храмът е довършен от известния строител Кольо Фичето. По-късно, през 50–60-те години на века, той построява камбанарията и част от останалите сгради. Целият манастирски комплекс е довършен изцяло след Освобождението.

МАНАСТИРСКИЯТ КОМПЛЕКС

Пристъпвайки през калдъръменото манастирско дворче, посетителят има чувството, че се връща неусетно няколко века назад. За това „говорят“ тихата и спокойна атмосфера, вековните дървета, лозницата.

Светата обител се състои от църква, висока камбанария, жилищни и стопански сгради, които са заобикаляли манастирския двор и придават на манастира вид на средновековна крепост. Долните етажи са каменни, а горните – с обширни дървени чардаци. Черквата е еднокорабна и с нисък купол. Стенописите (1849–1851) са дело на известния иконописец Захарий Зограф, който си е направил и автопортрет. Тези стенописи са не само поредният шедьовър на възрожденската църковна живопис, но те отразяват духа и нравите на тогавашната епоха. Най-голям интерес сред посетителите предизвиква композицията „Страшния съд“, която е изрисувана върху източната страна на преддверието. Тя не само впечатлява с внушителния си вид, но и с изображенията, с които Захарий Зограф е искал да се надсмее над пороците, които доминират сред българите по онова време – бездушие, сребролюбие, суеверие. Наред с дяволите, които раздават възмездие на грешните души, на стенописа са изобразени български светци – Св. Иван Рилски, Теодосий Търновски,

Св. Никола Нови Софийски и др. Украсата на външните стени на черквата също предизвикват голям интерес. На тях са изрисувани арки, цветя, орнаменти, колони с ярки тонове. Те отразяват порасналото самочувствие на възрожденския българин и в същото време като че ли „припомнят“ някогашния активен духовен живот в старата българска столица, с многобройните си богато украсени черкви и манастири. На южната стена се намира известното „Колело на живота“, което Захарий Зограф изрисува и в Троянския манастир, за да ни напомня, че на земята нищо не е вечно. Интериорът на църквата привлича вниманието най-вече с резбования си позлатен иконостас. Смята се, че е бил изработен от Кольо Фичето, а иконите – от Захарий Зограф, от майстори на прочутите Тревненска и Самоковска живописна школа. От светата обител се открива приказна гледка, а на отсрещния хълм може да се види друг манастир от „Търновската броеница“ – Патриаршеският „Света Троица“.

Д-р Красимира Мархолева

Ефектът на Кръстев

или как бе „озаптена“ ядрената надпревара

КЛУБЪТ НА ГОЛЕМИТЕ

Когато през декември 1942 г. Енрико Ферми и Лео Силард осъществяват първата верижна реакция на разпадане на атома, те си стискат ръцете с думите: „Този ден ще бъде белязан с черен кръст в човешката история.“ Три години по-късно на Потсдамската мирна конференция американският президент Хари Труман получава уговорената шифрована телеграма „Бебето се роди!“ и уведомява Сталин, че САЩ вече притежават атомна бомба.

На 6 август 1945 г. атомен взрив опустошава Хирошима, а три дни по-късно и друг японски град – Нагасаки. През 1949 г. Съветският съюз извършва опит с ядрено оръжие.

Постепенно в затворения клуб на ядрените държави се включват Франция, Англия и Китай. В безлюдните райони на планетата се извършват стотици опити с атомно оръжие. Ядреният кошмар като дамоклев меч надвисва над изстрадалото от Втората световна война човечество. През 1950 г. на Женевската конференция САЩ оповестяват, че разполагат с надеждна система за регистриране на ядрените експлозии, където и да било по света, и се споразумяват със Съветския съюз за мораториум на изпитанията в атмосферата. По-късно се подписва Договор за неразпространение на ядреното оръжие като ядрените

държави се задължават след 1996 г. да преустановят всякакви опити. В основата на създадената в САЩ стабилна система за контрол стои загадъчният физичен феномен ЕМП (електромагнитна пулсация). Дълги години върху това откритие и неговия автор стои гриф „Строго секретно!“. Едва през 1962 г. за първи път в американския печат се появява официална информация за „изключителната роля, която това откритие има за сигурността на САЩ и на световния мир“, и се съобщава името на неговия автор – българина професор д-р Кръстьо Кръстев, блестящ учен и изобретател, емигрирал след войната в Америка.

ПРЕСЕЛНИКЪТ, КОЙТО СТАНА БЛИЗЪК ПРИЯТЕЛ НА ЦАРЯ

Трагичната загубата на България в Междусъюзническата война през 1913 година води до окупация на Южна Добруджа от Румъния и слага трагичен отпечатък върху съдбата на хиляди местни българи. Учителското семейство Дафина и Иван Кръстевци от Силистра е принудено да се пресели в София, заедно с тринайсетгодишния си син Кръстьо. Тук момчето завършва гимназиалното си образование, после отива да следва минно инженерство в Бон и Берлин в Германия, където защитава три доктората. В началото на 30-те години се установява на

постоянна работа в родината си и бързо се налага като авторитет по икономически и научно-технически проблеми. Става директор на железниците и пощите и работи усилено за модернизирването на железопътния транспорт и обзавеждането на телефонните централи със съвременна техника. Сетне става професор по физика, технология и химия на мощните експлозии във Военната Академия.

12 август 1932 г. се оказва съдбоносен за по-нататъшния професионален път на професора. На този ден като сътрудник на Артилерийската лаборатория по време на стрелба с тежко оръжие забелязва, че контролноизмервателните уреди показват необяснимо явление, непознат дотогава физичен феномен. Заема се с неговото изследване и стига до заключението, че при взривната реакция се отделят електромагнитни вълни, включително и в зоната на радиочестотите, които се разпространяват със скоростта на светлината и водят своето начало от енергетичните нива на молекулата. Тъй като различните експлозивни имат различни скорости на реакция, то всяко взривно вещество притежава своя неповторима електромагнитна характеристика. Новооткритото физично явление д-р Кръстев нарича „електромагнитна пулсация“ (ЕМП). Друго

негово изобретение от този период осигурява точност на попаденията при стрелба с оръдие. Именно за него Военното министерство връчва на д-р Кръстев златен медал (1933 г.).

Съгласно спогодбата между България и Германия за сътрудничество в областта на военните науки българският учен продължава изследванията си с физици от Отдела за измервателни уреди на фирмата „Сименс“ и с именития учен Макс Планк. През 1933 г. немски физици с измервателен осцилограф регистрират и научно утвърждават явленията ЕМП, назовавайки го „Ефектът на Кръстев“. Той е строго засекретен в Германия и в България. На проведения край Берлин през февруари 1939 г. опит за разбиване атома на урана като измервателен уред се използва осцилограф, основаващ се на „Ефектът на Кръстев“, и за първи път в историята на атомните изследвания се документира миниатюрна ядрена експлозия. По този повод цар Борис III, станал вече близък приятел на професор Кръстев, награждава немските учени с високи български ордени. Нашият изследовател взема активно участие в конструирането на първия измервателен уред за точното насочване на немските ракети „Фау-1“ и „Фау-2“, използвани за обстрелване на Англия по време на Втората световна война. Той изучава връзката между специфичните температури и атомните тегла на елементите, като установява, че съотношението между броя на свободните електрони и специфичните температури е постоянна величина. На базата на тези анализи д-р Кръстев създава таблица за специфичните атомни температури. При контролните операции на първия атомен реактор в Чикаго през 1942 г. знаменитият Енрико Ферми използва точно неговата таблица. Освен научноизследователската си дейност след 1933 г. професор Кръстев създава в София три индустриални предприятия: „Едисон“ – за електротехническо оборудване, „Алрос“ – за химикали и лекарства и електрохимическия завод „Аляска“ с над 1800 работници и служители.

ЕДНО „ЗАМРАЗЕНО“ ОТКРИТИЕ ИЗЛИЗА ОТ ФРИЗЕРА

9 септември 1944 г. заварва нашия физик с вече международна известност на път с автомобил, заедно със семейството му, от Словакия към България. Той взима съдбоносното решение да промени маршрута си, като отбива през Австрия и се озовава в Италия. Така вероятно си спестява бъдещи страдания и унижения в родината си, където малко по-късно е обявен за „народен враг“ и е осъден от т. н. народен съд с конфискация на имуществото му. През 1947 г. д-р Кръстев се среща случайно с американския физик Ърл Шол, съветник на военновъздушния аташе на САЩ в Рим. По време на дискусията за взривните вещества американецът установява, че пред него е авторът на ефекта на описанието, на което той се е натъкнал в трофейни германски досиета. Нашенецът разкрива пред американеца „дълбокозамразеното“ в ума си откритие. Заедно обсъждат неговото приложение при атомните експлозии.

Същата година Кръстев заминава със семейството си за Канада и става директор на научноизследователски център за хирургическо оборудване в Торонто. През 1950 г. пристига в САЩ и ръководи научноизследователски институт за сплави за хирургически инструменти в Шампейн. Скоро след това става специален консултант на армията, флота и военновъздушните сили на САЩ. Освен това е сътрудник на специална изследователска лаборатория на университета в Мичиган. Ползва се с голям авторитет сред научните и ръководните среди на страната. Познава се с почти всички губернатори. С президентите Труман, Никсън и Кенеди се вижда по най-различни поводи. Често изнася доклади на научни форуми. В Присътън има среща с Айнщайн, на когото е бил асистент в Германия. С него обсъжда нови насоки за приложение на „Ефекта на Кръстев“. Участва като съветник на Женевската конференция по разоръжаването. На 11 септември 1962 г. с препоръка на Управлението на военновъздушните сили на САЩ той и семейството му получават американско гражданство. Вестниците поместват на първа страница тяхната снимка и изтъкват

големите заслуги на д-р Кръстев за сигурността на САЩ и световния мир. Месец по-късно на специално тържество му се връчва „Наградата за изключителна служба“ – най-високото отличие, което се присъжда в американската армия на цивилно лице. По този повод намиращият се в изгнание цар Симеон II, синът на някогашния негов голям приятел цар Бприс III, му изпраща поздравителна телеграма, а по-късно го награждава с орден „Александър I“, който му връчва в Мадрид.

Нашият учен подкрепя програмата на президента Айзенхауер „Атомът за мирни цели“ и в публичните си изявления обръща внимание на факта, че ядрената надпревара поставя на карта бъдещето на човечеството. Не е чудно, че голям интерес към Кръстев Кръстев проявяват съветските специални служби. По тяхно указание от българска страна му се дават най-различни обещания – че ако се завърне, ще се отмени присъдата му от „народния съд“ и ще му върнат отнетото имущество. В началото на 1963 г. Световните изпълнителни офиси „Ленко“, ИНК – Джаксън, Мисури, разпространяват специално издание, озаглавено „Почит към една изявена личност – д-р Кръстев Кръстев“. В предисловието му се казва:

„В този наш зает свят ние, изглежда сме станали толкова ангажирани, толкова заети в борбата за осигуряване на живота си, за самото си оцеляване, че понякога пропускаме да разпознаем и да отдадем почит на истински великите човешки постижения на нашето време. С тази мисъл в съзнанието си имаме голямото удоволствие да представим в това издание част от историята и постиженията на един забележителен човек... д-р Кръстев Кръстев.“

Колцина наши сънародници са получавали подобни оценки? А този и след края на живота си остава българин. След смъртта му на 16 септември 1969 г., изпълнявайки неговото желание, през 1972 г. близките му донасят урната с праха му на българска земя.

Асен Милчев

(По материали от книгата на Митре Стаменов „Изобретатели“)

Ивайло Диманов: Стихът е лек срещу простащината

Ивайло Диманов е поет, писател и журналист, автор на шест книги и носител на престижни награди за поезия и журналистика. Според известния бард на българската литература свободата е състояние на духа, изкуството ни помага да се докоснем до мантията на Бога, а поезията е лек срещу чалгарския грип на тоталната бездуховност.

Г-н Диманов, у Вас съжителстват няколко музи. Вие сте поет, писател, журналист, художник, музикант. Как постигате равновесие между всичко това?

Няма равновесие. Както кръвното ми непрекъснато играе, така и аз вечно играя със знаци и звуци. Разхвърлям ги, после бавно реда, а после отново ги разпилявам. Колкото и абсурдно да е, това ме забавлява. Знаците и звуците имат различна стойност и значение. Но когато ги подредиш както трябва, срокът на годност е вечен! В устата на логорея вода падат от думи е епидемично опасен – те са болестотворни бактерии, които пръскат зараза и най-малкото, с което ще се отървеш е хронична мигрена. В устата на болшинството от политиците думите наподобяват чек от фалирал милионер – нямат никаква стойност. В речника на някой добър поет думите са като биле омайниче. Той ще ги подреди в лечебна амалгама и ти пиеш с наслада и би могъл да преодолее хиляди препятствия и несгоди. В най-трудни мигове си повтарям любими строфи от безсмъртни поети и това някак ме е спасявало. Думата е неимуществена застраховка на съкровени възжелания, а добрата дума е шперц за доброволен взлом в душата на човека! Ами да вземем например догматичните послания на Библията. Нима всяка една притча за доброто и злото не е прозрение, което всеки ден се сбъдва? И най-големият атеист би признал великото пророчество на Божията промисъл. Семантичната енергия на всяка дума би могла да се превърне в кинетична, но всичко зависи от чия уста

И. Диманов по време на среща със студенти по журналистика в УНСС

излиза посланието, от коя страна на барикадата гранатометът хвърля „казаната дума“...

Вие сте носител на няколко награди за поезия. Коя от тях Ви е най-скъпа?

Отговорът е много лесен. Вярно е, че наградата от международния курс в Италия е изключителен успех, нека не забравяме, че за първи път българин я печели! Но най-много ценя Националната награда за поезия „Димчо Дебелянов“. Това е най-достоиното литературно отличие в България, сред чиито лауреати са Иван Динков и Валери Петров.

Каква е съдбата на българската литература след т. нар. преход?

Днес писателят може да пише каквото си поиска. Но като че ли гласът му се чува все по-тихо. Някои казват, че тъкмо свободата на словото е най-го-

лямото достижение на демокрацията. Пък аз си мисля, че тя е като Синята птица на Метерлинк. Всички наивници вярват в нея, но никой още не я е срещал. Хитлер гореше написаното от враговете си, Тодор Живков заглушаваше гласа им, но така или иначе никой не извади десидентския бестселър, оцелял от тоталитаризма. Свободата е състояние. Не толкова на тялото, колкото на духа, струва ми се. И в най-свободното гражданско общество човек понякога живее с робската нагласа на обречен неудачник. Другаде осъденият на смърт подкрепя треперещата ръка на палача си, а свободния му дух се рее високо над ешафода. Има такива случки, чиято полза е правилният прочит. Всеки от нас помни онзи прочут рефрен „Свободата, Санчо...“, който впрочем е писан в затворническа килия. Този рефрен е звучал и на Пер Лашез, и в килиите на Гуантанамо, и в оная

тъпа реклама на благоевградския салам. Свободата на избор тласка едного към „Сватбения марш“ на Менделсон, а друго – към гурбетчийството из чужди страни... Лично за мен чистият бял лист в полунощ е най-истинската метафора на Свободата. Заставам пред нея като войвода в бяла риза пред бесилката. И сам на себе си всеки път доказвам сладостта на тръпката, че съм жив и свободен да пиша! И чувствам приятния гъдел, че още ще бъда...

Кое е според Вас най-хубавото стихотворение, което сте написал?
Дъщеря ми Ива. Нея съм зографисал с много любов...

Как оцелява днес българинът?
Като в развъдник за алигатори. Катери се върху тялото на съседния българин, за да се спаси от зъбите на хищното битие. Българинът обича да се смее. Най-вече над останалите българи. Неумението ни да извличаме поуки от миналото няма нищо общо с удивителното умение на българина да забогатява за два дни. Как става това ли? Естествено, пак за сметка на останалите българи. И тъй като няма правила и контрол, съвременният Бай Ганьо яхна демокрацията и тръгна по жълтите павета на простацината. Обикновените хора очакват поредния месия и по навик се вторачват в премиера като в чудотворна икона. В трудно време като днешното, благородството е присъщо само за истински благородници. А у нас всички благородници са с текезесарски произход. Най-идиотското е, че тарикатът, съвременният Бай Ганю и Андрешко имат условни рефлексии за всяка социална епоха. Тяхната хамелеонска приспособимост винаги ги изтиква нагоре като

коркова тапа в прекипяло вино. И винаги се оправят, няма какво да ги мислим. Ако не станат евродепутати, барем народни представители ще станат, в краен случай в някой борд ще пролазят, европроектче ще гушнат. Колкото до интеллигентните българи, за съжаление мнозина от тях не успяха да оцелеят в джунглата на прехода.

Геният Христо Фотев си отиде без пукнат лев, осъден от БТК за неплатена сметка за телефон. Геров, патриархът на съвременната ни поезия, също угасна в нищета. Българският Пикасо – Евгений Босаячки нямаше пари за животоподдържащите си лекарства, мир на праха му. Никога няма да забравя любимия ми актьор Кирчо Димитров от „Сълза и смях“, когото веднъж срещнах на улицата, а той, болнав и немощен, бъркаше бетон на частен строеж, за да добави някой лев към мизерната пенсийка. Бог да го прости! Последният път, когато видях голямата българска поетеса Калина Ковачева, тя мръзнеше с тежък инсулт в един частен хоспис без парно. А после угасна. Уви, тази наша т. нар. държава има къса памет за своите съвременни мъченици, вградили душа в светлика, подир който вървим из тунела. Интелигентният човек по правило е достоен и горд. Хората на изкуството се оказаха с притъпени сетива, неспособни да се приспособят към законите на джунглата, и затова днес един по един си отиват от нас ветераните. Тъжно и покъртително, подобно на Самуиловите войници. С очи, но без вяра и хляб...

Как се отнасяте към девалвацията на духовните ценности?

Винаги съм се чувствал безпомощен пред простотията. Инак съм неправилен оптимист, но простацината ме обезсърчава и обезверява. Видиш ли прост човек – бягай в чужда държава. Впрочем тъкмо поради тая причина българите продължават да се изнасят. В тая мутренска чалгарница честните вече няма накъде да отстъпват, затова особено младите хора стягат багажа и – накъдето им видят очите. Тъжно е, но е истина – тук останахме само баламите и хро-

мите. Хукнаха даже момите на Ванко към Ванкувър. Римското право умря, да живее ромското, Едно време първо ти кажат „Добър ден!“, а после те застрелят. Днес е обратното. Човещината я няма, човещината. Някога подпоручик Дебелянов не доживя да види първата си книга, отиде доброволец на Южния фронт и загина за отечеството. Същото това отечество днес облага стиховете на героя с данък-убиец! България остана единствена в Европа с пълна ставка 20 на сто ДДС върху учебници и книги! Няма как с 0,4 на сто от бюджета родната култура да шества из стъргалото, подобно на Ванеса Паради край Шанс 3' Елизе. Днес светът прилича на кибритена кутийка, която някой дебил прехвърля в мазните си пръсти и ей сега ще ни драсне една клечка, и съдбата на цял един народ виси на тънкия конец на кефа на подобни съвременни Вандерлюбевици, пациенти на

НАДЕЖДА

На баща ми

*Добрите хора си отиват рано,
а лошите остават на банкет.
Животът е лотария с награди,
но кой е печелившият билет?
Добрите хора вечно са самотни,
а лошите живеят на стада.
Човек привиква някак неохотно
да казва „не“, когато мисли „да“.
Добрите хора страдат от невроза,
а лошите са с нерви от въже.
Отдавна Хамлет е решил въпроса –
бъди злодей, за да не ти е зле!
Добрите хора падат първи в боя,
а лошите отзад крещат: „Ура!“
Нима пред Ботев имаше завои
с облаги от народната софра?
Добрите хора пеят тъжни песни,
а лошите – тържествен дитирамб.
Животът е прекрасен, но нелесен,
когато нямаш сигурен гарант...
Добрите хора вярват във Доброто,
а лошите разчитат на късмет.
Но днеска за победата над злото
не е достатъчно да си поет!
Разправят, че добрите ще изчезнат,
разпънати от своята доброта.
Но аз живея с искрена надежда –
Доброто надживява и смъртта!*

недофинансираната ни психиатрична превенция.

Има ли място в живота ни за цветни сънища?

В живота ни никога не е имало място за тях. Ала все се е намирал някой странник да извика, да изкрещи своята вяра, че утре животът ще бъде по-хубав и светъл. И вземат, че го застрелят. Никак не е случайно, че България е страната на убитите поети. И вероятно затова животът става все по-мизерен и зъл. Да ме прощава Калдерон де ла Барка, но животът така и не стана сън. И като не можем да поживеем щастливо, ние сънуваме своето щастие. Изкуството е гара разпределителна към Млечния път. Какво прави творецът, за да се спаси от наемния убиец? Като нямаш автомат „Калашников“ и дори прашка, обличаш бронезилетката на своето творческо въображение. Казват, че великият Леонардо е рисувал Мона Лиза и гола. Защо тогава не я е запазил? Защото е уязвима и незащитна. Макар и безсмъртни, световните шедьоври са безкрайно чупливи и крехки пред варварската хищност на завоевателя. Затова от великия Протоген не е останала нито една фреска, затова тракийския златен Пегас е разрязан с ножовка и никой не знае къде е останалата част от статуетката. Затова всички гробници са ограбени още в древността, а прочутата кехлибарена стая и днес стои скрита в нечие нацистко мазе... Бедата е там, че не само шедьоврите са уязвими. Далеч по-уязвими са творците, които никак не умеят да се пригледат към тая или оная обществена конюнктура, която язди битието. Днес живея с все по-малко илюзии, но страшно хубаво ми е, че ги имам. Вярвам, че някой ден ще пея в Сан Ремо, все още мечтаей да открия неизвестна планета или лек срещу рак.

Продавач на надежда ли сте или събирач на тъга?

Вероятно и двете. Днес онова малко магазинче на Джани Родари продава дрога и алкохол. В това райско кътче, родило Орфей, Спартак, Крали Марко, Ботев и Левски, Джон Атанасов, днес хората мизерстват, духовността е в необратима кома. Вижте ги германците! Няма грам

С Аня Пенчева на премиерата на „Шлиферът на Леонардо“

чувство за хумор, пък откриват музей на хумора. А ние, понеже спим, си имаме празник на будителите. Ала де ги? Индексът „Дау Джоунс“ паднал с цели 8 пункта. Това означава, че изкупната цена на велпапе в кварталния пункт ще падне с 3 стотинки. Докъде я докарахме?! Дори боклукът ни е вързан с американската икономика! Излиза, че не новоизлюпеният Нобелов лауреат за мир спасява човечеството. Спасявам го аз, ти, и стрина Доца от Кошарево. Защото Европейският съюз ни налага европейски цени на ток, горива и услуги, на храни и напитки, но не ни налага европейски заплати. Огромната разлика в стандарта е буфер, който поема всеки един от нас, всяко бедно българско семейство. С недоимъка и недохранените ни деца, с дефицита в здравната система от почти един милиард, което е открит геноцид! Някога лично Едгар Кейси предсказа краха на комунизма, но днес и най-прочутият астролог не може да познае каква ще е сметката ми за януари от „Топлофикация“. Вече няма граница между иреално и реално. Учените са категорични, че на Марс съществува метан. Значи там има живот? Да, там може и да има...

„Спасение няма, Спасителю...“, казва един спасител в стиховете Ви. Как можем да съхраним опустошените и лутащите се в глобалния свят души? Остана ли място за поезия в тези груби времена?

Неотдавна получих писмо от моя позната, бивша учителка от Варна, понастоящем емигрант в Испания. Тя ми призна, че благодарение на едно мое старо стихотворение „Надежда“ тя успявала да се зареди с енергия, да преодолее най-трудните житейски мигове. Очевидно има смисъл да продължавам да пиша. Поезията е антибиотик срещу простацината, тамифлу срещу чалгарския грип на тоталната бездуховност. За съжаление простацината няма почивен ден. Тя прилича на тежковъоръжен рейнджър, роден да убива красотата. Няма по-страшно нещо от простия човек, от тъпанара. Но те се множат като хлебарки, срещу говедото „Райд“ не помага. Къде да избягаш? Днес простацината е навсякъде – у съседите, в офиса ти, на улицата, в отсрещния супер, дори в парламента. Включиш си телевизора, а оттам рука простотия. С петмез от турски сериали, риалити и айдъли. Тя продуценти и водещи трябва да бъдат застреляни, защото демонстрират и култивират удивителна простация, гримирана с безумно чувство за хумор. Красотата едва ли ще спаси този опростачен свят, но може да го направи по-малко циничен, не тъй мизерен и груб. Вярвам в силата на изкуството. И тъкмо тази вяра ме спасява, да не се разпадна на атоми в кварталната пивница.

Въпросите зададе
Мария Захариева

ИВАЙЛО ДИМАНОВ

е журналист, писател и бард, автор на стихосбирките „Площад Гарибалди“ (1990), „Допълнение към Закона за защита на цветните сънища“ (2002) и „Добър вечер, г-жо Тъга!“ (2008). Автор е и на бестселъра „Шлиферът на Леонардо“ (2006), претърпял две издания, както и на сборник с театрални есета „Не стреляйте по Мелпомена!“. През ноември 2010 излезе най-новата му книга „Килър с 24 диоптъра късогледство.“ Диманов е носител на голямата награда в националния конкурс за поезия „В полите на Витоша“, отличието за дебют „Южна пролет“, както и на Националната литературна награда „Димчо Дебелянов“. През септември 2010 спечели първа награда на международния конкурс за поезия в Торино.

***

Учени установиха, че
душата на човека тежи 4 грама

Танцува животът в ах, онзи джаз.
Не спирай да вярваш във щъркели!
Господ дава на всеки от нас
четири грама безсмъртие.

Ще сбъднеш мечтите след час или век
по пътя, осеян с премеждия.
Господ дава на всеки човек
четири грама надежда.

Късметът ще кацне след миг или час,
но трябва да бъдеш готов.
Господ дава на всеки от нас
четири грама любов...

ИЗГОРИ, ЗА ДА СВЕТИШ! НА ТЪЩАТА!

Старецът изтупа широките си рамене от неразтопеня все още сняг и звънна на входната врата.

– О, Дядо Коледа, откога те чакаме! Заповядай! – зарадва се искрено домакинът. – Мими, ела да видиш кой е тук!

Гостът влезе в хола и внимателно свали от гърба си тежкия чувал, а в това време цялата фамилия се подреди около него, образувайки плътен кордон. Като при обсадата на Одрин.

– Семейство Рангелови? – прочете в тейфтера си човекът с червени дрехи, докато две хлапета яростно дърпаха истинските му бели мустаци...

– Да, ние сме! – отвърна главата на въпросното семейство.

– Я да видим сега дали сте слушали през годината. Какво получава семейство Рангелови? Получавате, получавате... рожба! – тържествено издекламира дядо Коледа, бръкна в чувала и извади едно тримесечно бебе, съвсем истинско, при това твърде гласовито. – Честито!

– Но... ние не искаме бебе, а бойлер! – скочи като ужилена домакинята. – Имаме си достатъчно деца, бойлер нямаме. И писмо ви пратихме в уебсайта! Има грешка...

– Няма грешка. Ето, какво пише тук? Семейство Рангелови – бебе.

– А бе вие луд ли сте, пет деца имаме, защо ни е още едно...

– Значи сте с богат опит, тъкмо ще ви е от полза.

А и шест е щастливо число.

– Вземайте си бебето и си ни дайте бойлера!

– Как така ще го взема обратно? На тоя студ? Ами ако хване пневмония или птичи грип? Вие сърце нямате ли?

– Имаме сърце, пари нямаме! – отвърна ядосан Рангелов.

– И бойлер нямаме, – допълни го жена му. – А тия деца как се къпят без топла вода, питате ли ме? Виждате, вероятно е станало недоразумение.

– Възможно е. Истинският дядо Коледа стачкува и аз го замествам по съвместителство. Що не вземете бебето временно, докато се изяснят нещата, пък после ще видим какво може да се направи.

– Как така ще взема чуждо дете? – упорстваше господин

Рангелов. – Това да не е телевизор или сокоизтисквачка, дете е все пак...

– Милчо, да го вземем за известно време, а? Докато спре стачката, пък после титулярният дядо Коледа ще оправи нещата. Извинете, може ли да го видим?

Дядо Коледа подаде бебето, повито в розови пеленки.

– Ама то е... съвсем черно! – дръпна се уплашено жената.

– Вие нещо против негрите ли имате? Да не сте расисти?

– Не сме, но така и така не получихме бяла техника, поне бебето да беше бяло...

– Айде сега претенции. Дори Анджелина Джоли осинови негърче, а вие кусури му намирате. Я не се излагайте! Ще видите как ще се привържете и догодина още едно ще искате. Вие пак сте добре, само с едно негърче се отървахте. Ами съседите под вас питате ли ги?

– Кои, Василеви?

– Същите. Надявали се хората кактус да им донеса, обаче нали Дядо Коледа стачкува, а документацията е пълна каша, в заявката им пише тъща. Идете да видите какво става сега. Василев стои мирно, разперил ръце, а тъщата го украсява...

– Как така го украсява?

– Ми както се украсява коледна елха. С гирлянди, играчки, свещички. Топки си има, тъщата само ги увива в станьол. И едно цукало е сложила отдолу, за всеки случай...

– Горкичкят!

– Дано издържи като запалят бенгалския огън. Тъщата е тикнала една пръчка в носа му, другите са отзад...

– Виждаш ли, Милчо, какви жертви прави човекът в името на хубавия празник. А мама стои самичка на село...

– О, размислих! Я давай негърчето! Сигурно е гладно? – разбърза се господин Рангелов. – Благодарим ти, Дядо Коледа и весели празници! И да се разберем отсега – догодина никакви стачки!

– Айде със здраве! И честита Коледа!

Ивайло Диманов

Слънцевладенията на Санторини

Не може да не сте го виждали. Най-показваният, най-експлоатируваният фон на почти всяка реклама на гръцки продукт за чужбина. Малки, почти кукленски, бели къщички със сини рамки и сини капаци на прозорците, куполи на малки църквички и вятърни мелници, сандъчета и делви с разцъфтели мушката, и всичко това обляно в невероятните багри на залязващото слънце. Остров Санторини, най-живописното, най-романтично късче от Гърция. И най-изумителните, неописуеми залези слънце, които можете да си представите.

Илиовасилима. Така звучи на гръцки залез слънце, буквално преведено „слънцевладение“. Още докато навлизах в дебрите на езика, тази дума ме порази с образността си. В нейната точност и поетизъм се уверих, когато за пръв път видях залез слънце в Гърция. Нали знаете, нашето море ни предлага само разкошни изгреви, щото е на изток, ала залези – уви. Бяхме на нос Сунийо, недалече от Атина, където някога се е издигал един от най-красивите храмове на Посейдон. През лятото при неговите няколко съхранили се колони привечер пристигат огромен брой автобуси с туристи, които възбудено изпълват амфитеатрално инсталираните по хълма скамейки. Започва масово нагласяне на камери и обективи, и се чака – като на спектакъл. Не след дълго бавно, величествено, огромното огнено слънце започва да потъва в морската шир и всичко наоколо, небе, земя, море, възторжени зрители, се залива в оранжево-вечервена светлина. Цялото това възшество трае едва няколко

минути, но заревото след скрилото се слънце се задържа повече от час, всичко наоколо е замряло, завладяно от слънцето, макар и вече скрило се на запад.

Така бе на Сунийо, високият нос, от който се е хвърлил в морето Егей, след като видял черните платна на завръщащия се кораб на сина му. От тогава ни се случва да видим и други залези над Егейско, Средиземно и Йонийско море, но онзи единственият, неповторимият, неописуемият от остров Санторини ни предстоеше. Отдавна с Татяна си мечтаехме как някой път след края на сезона на Корфу ще посетим този приказен остров. А тая година, а догодина, и докато се напомним, ни излезе късметът. Една зима ми се падна на ред малка групичка от шест души, три семейства, някъде към 50-годишна възраст, всички от Санторини с успешен бизнес и добър жизнен стандарт.

За разлика от колегите си, които предпочитат големите групи (щото там и келепирът е по-голям!),

аз се радвам на по-малките. Не се налага да викам, да подбирам туристите като овчар стадото си, всичко е по-просто, по-лесно, получават се по-близки, по-приятелски контакти. Така се случи и този път. Още на летището разбрах, че сме от една и съща кръвна група. Приятели от години, те бяха пропътували заедно цяла Европа, със свои закачки и зевзеклъци, в които с лекота се вписах и аз. Прекарахме чудесно. И аз изобщо нямах чувството, че работя. Освен традиционните маршрути денем, вечер обикаляхме кръчми по мои предложения, от които всички бяха в луд възторг. Пожелала да се запознаят и с жена ми, не ги лиших и от тази радост, в замяна на което и двамата последната вечер бяхме поканени да им гостуваме. – Хайде бе, къде сте? Идвате ли? – прозвуча радостно по телефона, когато позвъних някъде през лятото. От такава реакция веднага се разбира, че поканата за гостуване е била искрена, щото съм попадал и на инаква: – „Елате, елате“, а като

позвъниш, или тръгват на почивка, или правят ремонт, или някой е тежко болен. Знаех, че за санторинската компания нашето гостуване няма да е проблем, както и това, че едното от семействата притежаваше хотел, в който в края на сезона винаги има достатъчно незаети стаи.

Речено-сторено. Някъде след двайсети октомври поехме с ферибот от Пиреас. Беше на разсъмване, корабът бе луксозен, уютен, пътуването приятно, а гледката край нас непрекъснато се менеше. Подминавахме малки и големи острови, запомних само познатите ми като имена Парос и Наксос. Живописни неголеми селища край пристанищата, бели сгради, по някоя крепост от времето на венецианците, романтично, но голо, почти никаква зеленина. Представям си какъв ще е пек през август!

И ето че някъде по пладне се задава и мечтаният Санторини. Разположен е върху отломък от кратера на огромен вулкан, който преди хиляди години бе унищожил минойската култура, а може би и митическата Атлантида. На височина около 300 метра над морето са накацали бялосините къщички на главния град Тира и някои от селцата. Островът не е голям, едва 76 кв.км. /осем пъти по-малък от любимия Корфу/, с население 13 400 жители, от които към 1 500 в главния град Тира. Тира е и старото гръцко име на острова, Санторини е останало от венецианците, предъвкано от „Санта Ирини“. Бавно, почти величествено, „големият кораб“ навлиза в пристанището, където вече са хвърлили котва и други по-големи и по-малки красавци. Сърдечни прегръдки, целувки от чакащите ни на пристанището Зина и Никос, собствениците на четиризвездния хотел, към който по-

емаме с колата. Пътят се вие нагоре, а ние не можем да откъснем очи от морето под нас, мастилено синьо заради голямата си дълбочина. И както е прието за гръцкото гостопримство, веднага трапеза, наздравници, сладки приказки. После сме оставени да откъснем, защото в наша чест цялата весела компания, заедно с децата си, ще ни чака по-късно за вечеря. И вечерта в някаква таверна пак прегръдки, целувки, закачки, смях и се подхваща едно носене на мезета, ум да ти зайде! Узото се лее като от чучур, а мохабетът – от сладък по-сладък, прескачащ ту от Прага към Сантирни, ту обратно. „Ямас!“, сиреч „Наздраве!“ все се повтаря и всички се радват, че могат да ни видят тук. Разбирам ги и знам, че са искрени. По традиция, те от години са заедно почти всяка вечер, я у едните, я у другите, или пък на таверна. Нашето присъствие внасяше разнообразие в постоянните им приказки кой какво сготвил или какво ново си купил, а моите лакардии и пикантни истории на моя забавен, леко деформиран /често съзнателно!/ гръцки ставаше нов повод за смях, разтуха след нелекия и дълъг работен ден, и най-вече радост. Та нали гърците правят, струват, главно живеят за да се радват на живота! Иди после та им вярвай, че са в криза и вдигат стачки за щяло и нещяло!

Денем господата бяха заети с бизнеса си, Янис е собственик на най-голямата хлебарница и сладкарница на острова, където се вършат кулинарни чудеса от десетина души, но командната палка от ранни зори размахва чорбаджията, а и сам замесва някои от по-засуканите теста. Наложил ни се /ама ние не се и съпротивлявахме, напротив!/ да опитаме всички видове хляб,

баници, гевреци, сладки, торти и сладкиши, а което не успяхме ни бе връчено в голяма торба на изпроводяк за Крит. Тасос пък командари дъщерите си и урежда доставките на горива в една от най-големите бензиностанции, а Никос все нещо доизкусурява в хотела си. На нас се посветиха дамите. Редувайки се, те ни возеха целия ден с кола – обикаляме острова, за да ни покажат по-интересните му кътчета. Когато беше ред на Георгия, с нас дойде и мъжът й Тасос, който не можеше да се лиши от удоволствието да кръстосва с мен шпагата на остроумието си. Зевзек от висша класа, все измисляше нещо да ме провокира, а аз все успявах някак да му се измъкна, при което той пък умираше от кеф. Денят с тях бе най-богат на изживявания. След като обиколихме едва ли не половината остров, спряхме на един баир пред някакъв манастир, после на кафе у техни познати, /навсякъде с прекрасен изглед!/, за да ни запознаят с българка, пунала тук корени отпреди десетина години и създала добро име за себе си и българите. Впрочем, където и да станеше дума за нашенци, чувахме само добри думи, а това не можеше да не ни радва. Е, че са тук немили-недраги, туй вече съм го казвал, но това е друга тема.

Природата на остров Санторини е доста оскъдна на зеленина. В селата няма да видите ни дръвче, ни храстче, а цветята по саксии, сандъчета и тенекии от маслини или сирене. Само в кратък участък от главния град към източното крайбрежие, което е по-полегато и където са курортите и плажовете с черен пясък, ни изненада алея с някакви дървета, на възраст не повече от десетина-петнайсет го-

дини. От домакините разбрахме, че са дар за островитяните от някакъв богатш от съвсем друг край на страната. Някаква растителност сякаш така и не забелязах, ако не бяхме посетили и т. нар. музей на виното, нямаше и да разбере, че на острова има и лозя. Не си представяйте нашите лозя, такива щях да ги видя отдалече. Тукашните са почти изравнени със земята. Невероятна изобретателност на човека в стремежа му да откопчи нещо от природата. Тук през лятото не пада и капка дъжд. Затова и лозята са на земята, пръчките преплетени в няколко реда, увити като венец около чукана. Разчита се единствено на влагата от утринната роса и, представете си, и така се ражда грозде, от което правят вино! По-скоро бих казал вермут, защото е гъсто и много сладко. Опитвахме го в споменатия музей. Не го пиша с главни букви, защото няма нищо общо с познатите ви европейски представи за подобна институция. Предприемчив местен юнак, в избите на дядо си, представляващи лабиринт от помещения и коридори, издълбани в застиналата от милион години черна лава, сложил всички такъми, използвани за правене на вино, по етапи от гроздобера до бутилирането, курдисал и по някоя кукла в човешки ръст с народна носия, уж работници, и музеят готов. Посещават го ежедневно сигурно стотици туристи, които най-вече се възторгват от включената в цената дегустация. Не ни подмина и нас, както разбрахме, заслужаваше си!

Спомената лава е давала убежище до преди половин век на местните жители. Или са си изкопавала своите скромни домове в нейната маса, или са си издигали малки къщички с изрязани от нея блокове. Вкопаните домове имат огромния плюс да поддържат постоянна температура, някъде към 20 градуса. Затова сега са луксозни апартаменти за заможни туристи, ние не можахме да надникнем, богатшите зорко бдят над своята неприкосновеност. Виждахме ги с басейните и цветята им само от далече, при разходките си в малкото часове, когато нашите гостоприемни домакини ни оставяха сами. Най-атрактивна разходка беше спускането по стария мулетарски път долу, до старото пристанище. На връщане за по-лесно и по-бързо платихме по 5 евро за въжената линия, дошла като вик на новите времена. Преди това мулетата са били главното пътническо и товарно транспортно средство, векове наред. Сега се предлагат на туристите и трябва доста да се харчат, защото по споменатия път все ни подминаваше по някое я черно, я бяло, я сиво муле, понесло на гърба си полюшващ се щастливец или щастливка, засмени до ушите. На тяхно място сигурно щях да държа кърпичка пред носа си, защото смрадта от мулешките фъшкии бе непоносима. Целият път, от горе до долу, беше осеян от тях. Толкова ли е трудно да завържат под задницата на животното някакво платнище, та като е на зор, там да се събират резултатите от облекчението му и после да се изхвърлят? Такава технология, спестяваща смрадта

и замърсяването на улиците, бях виждал в детските си години, когато по паветата на родното Поморие трополяха колелета на конски каруци или се носеха с достойнство фойтони с курортисти в тях. Най-голямото ни изживяване оставям за финал. Невероятните, неописуемите залези на слънцето, наблюдавани от селцето Оя в най-западния край на острова. Всяка вечер, приближеше ли времето за този божествен спектакъл, към това село се понасят автобуси с туристи, леки коли, велосипеди. По улиците, по терасите, по заведенията прави или насядали хора с камери или с фотоапарати щракаха ли, щракаха. Едва ли има толкова снимани суперзвезди и какви ли не други обекти на човешкото любопитство. И пак откривах защо е „слънцевладение“ всичко това. Ами защото през деня всеки се крие от слънцето, предпазва очите си с тъмни очила, тялото с разни кремове, като е изложен на лъчите му. И с какво удоволствие след това търси прохладата на водата или сянката. А сега, преди да се оттегли, за да поеме отново утре вечния си път от изток, всеки вперва очи в него, а заревото му е заляло и завладяло всичко живо и мъртво наоколо. Колкото и да се мисля за умел в словото, не бих могъл да опиша тази красота. По-добре, посетете остров Санторини и сами й се насладете. Най-добре през април или май на пролет или октомври-ноември на есен – хем стълпотворенията от туристи са се оттеглили, хем е поевтино. Ние се наслаждавахме на тези залези само две-три вечери, ако бяхме останали на Санторини за по-дълго, сигурно щяхме да искаме в края на всеки ден да сме там, при най-истинското слънцевладение. Но нашите дни бяха броени, трябваше да си вървим. Не че не можехме да останем повече, напротив, домакините настояваха най-искрено, искаха да продължат развлеченията си с нас. Но ние не та не! Не искахме да се размърдим като пътят от Тира до старото пристанище. Досещате се, нали? Защото е знайно – риба и гост след третия ден почва да смърди! Та така...

Васил Самоковлиев

150 години от рождението на Алфонс Муха (1860–1939)

– художникът на женската красота и славянското единство

Името на Алфонс Муха обикновено се свързва с появата на художествения стил сецесион в края на XIX век, чиято основна идея е чрез красота да се променят светът и ежедневието на човека. За славянския свят чешкият художник се превръща в символ на вярата и стремежа към славянска солидарност чрез изкуството.

Алфонс Муха

ПЪТЯТ КЪМ СЛАВАТА

Алфонс Муха се ражда на 24 юли 1860 г. в южноморавското градче Иванчице. Показал певчески талант още като дете, той става хорист в катедралата „Св. Петър“ в град Бърно. Момчето учи в местния лицей, но не успява да завърши заради слаб успех. След това го скъсват на приемните изпити в художествената академия в Прага с мотива, че няма художествен талант. През 1879 г. той заминава за Виена, където работи като декоратор в „Рингеатър“ и посещава уроци по рисуване. Завърнал се в Моравия, Алфонс е нает да реставрира стенописите в замъка на граф Карл фон Беласи в Микулов (Моравия). В замяна графът поема обучението му в Мюнхенската художествена академия и в парижките академии „Жулиен“ и „Колороси“. След като издръжката му е спряна,

Муха започва работа като илюстратор на френски списания, публикува свои рисунки в чешкото списание „Zlatá Praha“.

Годината 1894 се смята за повратната точка в професионалния живот на Алфонс Муха. На Коледа той неочаквано получава поръчка да изработи плакат за новата постановка на Сара Бернар „GISMONDA“ в „Театъра на Ренесанса“. Актрисата остава възхитена от плаката – на него тя е изобразена със стройна и висока фигура (каквато тя съвсем не била!), облечена в царски византийски дрехи. Плакатът става толкова търсен, че само част от поръчаните бройки са разлепени, а останалите са продадени на колекционерите. Плакатът носи на Муха не само шестгодишен договор с актрисата, но и световна слава – за това говорят изложбите в Париж, Прага и в други големи европейски градове, на които са представени негови творби – „Цветя“, „Сезони“, „Изкуство“, „Скъпоценни камъни“, „Луна и звезди“ и др. В работите му присъства един основен мотив: красиви, млади жени с буйни коси, излъчващи женственост, облечени в ефирни облекла и отрупани с цветя. Очите им излъчват спокойствие, чистота и царственост. Чешкият художник започва да сътрудничи с известния френски ювелир Жорж Фуке, изработва рекламни плакати за фирмата Nestle, за обложките на шоколада „Masson“, етикети на парфюм и др. Той разработва плакатния жанр до такова съвършенство, че по-късно създаденият от него стил започва да се нарича ар нуво (или „Le style Mucha“).

СЛАВЯНСКАТА ЕПОПЕЯ

Славянският свят свързва творчеството на Алфонс Муха предимно със създаването на монументалния цикъл „Славянска епопея“. Смята се, че тази идея се заражда у чешкия художник в края на XIX в., когато австрийските власти му поръчват да изработи декора на павилиона на Босна и Херцеговина (тогава част от Хабсбургската империя) за Световното изложение в Париж, за който той по-късно получава сребърен медал. Самият Муха твърди, че „още през 1900 г. в Париж реших втората половина на живота ми

да бъде посветена на укрепване на нашето национално съзнание. Убеден съм, че развитието на всеки народ може да бъде успешно само, ако познава своето историческо минало...“

Известно време Алфонс Муха прекарва в САЩ, където преподава (Ню Йорк, Чикаго, Филадельфия) и представя свои творби. В САЩ Алфонс Муха се запознава с американския милионер Чарлз Крейн (близък приятел на Т.Г. Масарик), който обещава да финансира славянския му проект, но при условие, че картините бъдат подарени на град Прага.

През 1910 г. Алфонс Муха се установява в Прага, а малко след това наема ателие и апартамент в замъка „Збирох“. Когато избухва Първата световна война, Муха изцяло се посвещава на работата си върху патриотичния цикъл, носещ името „Славянска епопея“. Първоначалната му идея е била да изработи 36 монументални платна. В крайна сметка сътворява 20. По думите на неговия син Иржи Муха баща му е смятал, че ще завърши цикъла само за 4–5 години. Тези платна са посветени на значими събития от историята на отделните славянски народи. За да създаде тези платна, Муха пътува до редица славянски държави, събира материали за архитектурата и етнографията им – през 1913 г. посещава полските земи и Русия. Първите 8 картини най-напред са представени отвъд океана, на изложби в Ню Йорк и в Чикаго (1920), като най-успешна се оказва тази в Бруклин. През 1924 г. Алфонс Муха обикаля Балканите, стига чак до Света гора, на която посвещава една от картините си. На няколко пъти художникът посещава България, където събира сведения за нейната история от книгата на К. Иречек „История на българите“. В резултат на дълги проучвания се ражда картината „Цар Симеон Български — зорница на славянската писменост“. Цикълът „Славянска епопея“ е представен официално през октомври 1928 г. в Прага във Veletřní palac, но е посрещнат хладно от чешката критика, която оценява картините като анахронизъм. Според тогавашните чешки изкуствоведи експозицията е закъсняла с цяло столетие, защото огромни картини на историческа тема са били актуални в началото на XIX в., в епохата на романтизма. Картините са приети с възторг от

другите славянски държави – за това говорят многобройните делегации от България, Югославия, Полша, Русия. Българската делегация е оглавявана от министъра на образованието Никола Найденов, в нея влизат още пълномощният министър Борис Вазов, художникът Александър Божинов, скулпторът Иван Лазаров, историкът проф. Васил Златарски. Поради големите си размери, картините от цикъла „Славянска епопея“ са трудни за съхраняване – в Прага така и не се намира галерия, която да ги приюти. По-късно два от експонатите са открити в един пражки антиквариат. Едва след 1963 г. картините стават достъпни – те са изложени в замъка Моравски Крумлов.

ПОСЛЕДНИ ГОДИНИ

През 30-те години А. Муха работи върху дизайна на новата емисия банкноти на Чехословашката република. Последната си творба той отново посвещава на славянския свят – „Клетва за славянското обединение“. Когато през март 1939 г. войските на нацистка Германия навлизат в Чехословакия, А. Муха е един от

първите арестувани. Макар скоро след това да е освободен, той се разболява сериозно. На 14 юли 1939 г., след тежко прекарана пневмония, Алфонс Муха умира.

СЕМЕЙСТВО

През 1903 г. Алфонс Муха се запознава в Париж със своята сънародничка и ученичка Мария Хитилова, с 22 години помлада от него, възпитаничка на художественото училище в Прага. Тя е родена в Пловдив, където родителите ѝ се заселват след Освобождението на България, и живее там четири години.

Нейният баща, Франтишек Хитил, работи в Източна Румелия като заместник главен прокурор. Двамата се женят през 1906 г. Чувствата ѝ към Муха не са продиктувани от материалистични подбуди – по това време разходите на художника надвишават приходите му. Любовта между двамата е наричана с чешкия израз *laska jako tram*. А. Муха и приятелите му я наричат с галовното име Марушка. До края на живота му Мария Хитилова се превръща в неговата любима муза. Тя надживява съпруга си с цели 20 години. Семейството има две дъщери и един син, Иржи Муха (1915–1991). По време на Втората световна война синът работи като военен кореспондент. След войната той е обвинен в шпионаж „в полза на западните сили“ и няколко години прекарва в затвора. Освободен е през 1955 г. Независимо от проблемите с официалната власт, Иржи Муха се утвърждава като журналист, писател и сценарист в Чехословакия, изследва живота на своя знаменит баща и написва книга за него. Само четири месеца преди смъртта си през април 1991 г. Иржи Муха дава интервю пред един от „чешките българи“ Димитър Великов. В своята емоционална изповед синът на знаменития чешки худож-

С български художници в Прага, 1926 г.

ник „пренася“ и себе си, и българските читатели назад във времето, разказвайки за малко известни епизоди от живота на семейството си, за дядо си Франтишек Хитил, за годините на социализма, когато често пъти е попадал в графата на „забранените“ интелектуалци. Внучката Ярмила Муха-Плоцкова се ражда през 1950 г. в Прага. Тя завършва Факултета по архитектура и Академията за изящни изкуства. След това дълго време Ярмила живее в Испания, където учи в института по изобразително изкуство и живопис в Барселона. Сътрудничи с редица галерии и изложбени зали в САЩ, Италия, Япония и Франция. Майка е на две дъщери, които също са поели по стъпките на своя знаменит прадядо.

АЛФОНС МУХА И БЪЛГАРИЯ

Контактите на Алфонс Муха с България не са толкова подробно изследвани, както „Парижкия“ му период. Българите се „докосват“ до изкуството му чрез поместените в началото на ХХ в. в сп. „Художник“ репродукции на негови картини. През 1906 г. Алфонс Муха участва като почетен изложител на проведената в София Втора изложба на Съюза на южнославянските художници „Лада“. Връзките на Алфонс Муха с България се задълбочават след Първата световна война. За това „говорят“ няколко събития. По настояване на жена си той оглавява учреденото през 1923 г. дружество „Чехословашко-българска взаимност“. Няколко години по-късно Мария Хитилова става един от инициаторите за събиране на финансови средства за строежа на Дома на изкуствата в Пловдив през 1929 г. Малко известен факт е, че почти по същото време А. Муха изготвя художествените проекти за български банкноти от 50 и 100 лева. Както вече споменахме, през 20-те години на ХХ в. А. Муха посещава

България, за да събере материали за своята „Славянска епопея“, в резултат на което той завързва тесни и трайни контакти с български интелектуалци. Сред тях са оперната певица Христина Морфова, която е чест гост в дома им; художниците Александър Божинов, Александър Добринов, Атанас Тасев. Последните двама учат в Чехословакия през 30-те години и даже рисуват портрети на чешкия художник.

Българофилските чувства на Алфонс Муха се проявяват най-ярко при организиране на изложбата на българските художници в Прага през 1926 г. Тази идея се заражда през пролетта на 1924 г. сред членовете на „Чехословашко-българска взаимност“, чийто председател е той. Като част от подготовката на изложбата Алфонс Муха посещава София през декември 1925 г. По време на престоя си там чешкият художник взема участие и в честването на юбилея на Славянското благотворително дружество. Българският периодичен печат отделя немалко място за това посещение – художникът и публицистът Сирак Скитник му посвещава статия във в-к „Слово“, наричайки го „един от добрите приятели на страната ни“.

В началото на март 1926 г. Алфонс Муха се заема с подредбата на картините на българските художници. На 6 март изложбата е открита в присъствието на кмета на Прага, представители на правителството и на академичния свят. Сред българските художници се открояват имената на Елисавета Консулова-Вазова, Р. Киселинчев, Н. Кожухаров, Д. Гюдженев, К. Шиваров, Б. Митов, Ст. Баджов и др. На откриването А. Муха изтъква забележителния прогрес на българското изкуство след Освобождението и нарича изложбата важна стъпка към сплотяване на славянските народи: „Изложбата на българско изкуство е като плодородно поле, представящо богатата жътва на творците на българския народ, която по този начин изразява съпричастност към идеята за сближаване на всички славяни в сферата на културата.“ Неслучайно българските художествени творци, продължава Муха, избират за място

на своята първа международна изва град Прага – тя винаги е смятана за център на славянската култура. Като израз на топлите си и приятелски чувства към своите български колеги, А. Муха ги поканва в замъка „Збирох“, за да видят готовите картини на неговата „Славянска епопея“ преди още да бъде официално представена.

Една от последните прояви на Алфонс Муха, свързани с България, е неговата публична лекция в една от залите на пражкия хотел „Златна Хуса“ през 1934 г., посветена на българското изкуство.

През 2009 г. в главното фоайе на Фестивалния комплекс в град Варна Дружеството за българо-чешко приятелство с председател Константин Трошев организира изложба, посветена на Алфонс Муха. На нея бяха изложени 38 цветни копия на негови произведения. По инициатива на дружеството 2009 г. беше обявена за годината на чешката култура във Варна: „Изложените плакати са копия на едни от най-емблематичните творби на Алфонс Муха и от десетилетие са притежание на Дружеството за българо-чешко приятелство“, обяснява председателят на дружеството.

През юли 2010 г. бе пуснато в употреба ново пощенско издание на тема: „150 години от рождението на художника Алфонс Муха (1860–1939)“.

д-р Красимира Мархалева

Дом на изкуствата и печата в Пловдив

Между двете световни войни, въпреки икономическата криза, трудностите и мизерията, в Пловдив се откроява интелигенция с широки възможности в различни области на културата и изкуството. Обособяват се силни музикантски и художнически ядра, известен подем се забелязва и в литературния живот. А Пловдив, както е известно, е и люлка на първия професионално организиран театър в България. Издават се няколко вестника, в които работят сърцати журналисти, по-задълбочени статии публикуват ерудити в различни области на знанието.

През лятото на 1923 г. за да съгласуват дейността в различните културни сфери, за да стимулират меценатството и с цел създаване на траен интерес у публиката към изкуствата група от творци, интелектуалци и общественици взема решение за създаването на Дом на изкуствата и печата в града на хълмовете.

Между основателите са почти всички изяви на представители на пловдивските артистични среди: композиторите и диригентите Ангел Букорещлиев, Антон Тайнер, Христо Манолов, оперният певец Събчо Събев, музикантите д-р Павел Недков, Спас Софиялиев, Антон Цариградски, Аглия Барзова, Гидали Гидалиев, Филип Славов, Миню Кацаров, журналистите Васил Павурджиев, д-р Александър Пеев, художниците Цанко Лавренов, Христо Станчев, Симеон Велков, адвокат Стоян Атанасов и други. За председател на Дома на изкуствата избират писателя Николай Райнов, по това време главен библиотекар на Народната библиотека в Пловдив, подпредседател е Петър Караджиев, един от основателите на Пловдивското музикално училище и на Пловдивската общинска опера. През 1929 г. Пловдивската община започва да строи сграда за Дома

на изкуствата в подножието на Сахат тепе.

Средства за Дома на изкуствата в размер на 160 000 крони или 655 000 лева са получени от Чехия.

Главни инициатори за събиране на парите са съпругата на известния чешки художник Алфонс Муха и главният редактор на чешкия вестник „Народни листи“ Владимир Сис. Защо и как е станало така? През април 1928 година голямо природно бедствие сполетява Пловдив – т. нар. Чирпанско земетресение унищожавя една трета от сградния фонд на града. В чужбина не останали безучастни към сполетялата пловдивчани беда. Впечатлява жестът на редактора на издания в Прага вестник „Народни листи“ Владимир Сис, който предоставя сумата от 160 000 чешки крони на Пловдивската община за построяване на къща на видно място в града, която да носи името „Народни листи“ и да приюти семейство на интелектуалец, пострадало от земетресението. Възникнала идея сумата да се употреби за строителството на общ дом на пловдивската интелигенция. Изпратено било съгласувателно писмо до дарителя, включил се и бъл-

гарският пълномощен министър в Прага Борис Вазов, който се застъпил пред Владимир Сис за решението и предложението на Пловдивската община. На 26 август 1929 г. Владимир Сис посетил Пловдив. А що се отнася до участието в проекта на съпругата на световноизвестния художник Алфонс Муха, той и жена му посетили

Пловдив през май 1924 г. на път за Чехия от Атонска Света гора. Алфонс Муха останал в Пловдив няколко дни, впечатлен от богатите културни и исторически паметници, които му помогнали да обогати и почерпи мотиви за своя капитален труд „Славянската епопея“, състояща се от 20 табла в размер 6 на 8 метра, в които България била представена в четири отделни табла. Според някои източници, съпругата на Алфонс Муха била от пловдивските чехи или имала родствени връзки с тях. Впоследствие, благодарение и на създадената материална база, Домът на изкуствата се превръща в средоточие на почти всички културни изяви на пловдивската интелигенция в областта на музиката, театъра, литературата, изобразителното изкуство, просветата и науката. Мястото е великолепно избрано, в самия център на Пловдив в близост до красивата сграда на Общината. От много години в сградата е настанено Радио Пловдив, което е част от БНР. Салонът, в който първоначално се помещаваше старото кино „Култура“, отдавна е голямото студио 1. Наблизо в съседната сграда на бившия „Тракийски юнак“ е настанена БНТ Пловдив. Напоследък сегашното ръководство на Радио Пловдив се опитва да засили културните дейности в голямото студио и във фойето на сградата – салонът се използва за камерни концертни и театрални прояви, представяне на книги и автори, а фойето изпълнява и функции на изложбена зала. Така че сградата малко по малко се връща към първоначалното си предназначение – дом на изкуствата и печата, което означава, че чешкият принос не е отишъл напразно.

Пенка Калинкова

Дом на изкуствата

Снимка: архив

Поезията придава на Словото сакрален смисъл

Името на Жоржета Чолакова се свързва преди всичко с пловдивската бохемистика, за която тя е направила много. Личността на доц. Ж. Чолакова обаче е далеч по-ярка, тя е преподавала във Франция и Чехия, редактирала е литературни издания във Франция и Пловдив. Нейната огромна любов е литературата и литературознанието, преди всичко – поезията.

Жоржета Чолакова

на духа, бунт срещу нормативността, автентичност на поетичното изживяване, волна асоциативност, която взривяваше границите на подредения свят и освобождаваше някакви скрит, неподозирани, но завладяващи смисъл. През 80-те години, когато бях решила, че това е единствената значима за мен дисертационна тема, попаднах в неблагоприятна ситуация. Зачисляването ми в свободна аспирантура премина крайно драматично. Проф. Сарандев например, който само след няколко години обяви, че е първият специалист върху авангардизма в България, тогава ме подложи на унищожителна критика, като заяви, че нищо не разбирам от социалистически реализъм, а съм

тация. Едва ли е възможно с думи да изразя своята признателност за подкрепата и високата оценка, която ми беше дадена както от доц. Брабец, така и от проф. Яначкова и тримата ми рецензенти – проф. Пешат, проф. Йелинек и доц. (сега вече професор) Хофман, от проф. Вл. Кршиванек, когото ценя и като изследовател, и като поет и с когото ме свързва и днес скъпо за мен приятелство. Комисията по защитата препоръча дисертацията да бъде издадена в книга от Университетското издателство „Каролиnum“. Това беше събитието, което изигра съдбовен обрат в моя професионален живот и ме окуражи да продължа напред. Но пътищата, които оттук нататък се откриха пред мен, ме връщаха винаги към Пловдив, защото там е моят университет – в него влагам всичко, което съм. Там са и тежките ми спомени, и светлите ми радости – всичко, което е самият живот.

Вие сте вторият докторант от България в Карловия университет в Прага след проф. Борис Йоцов. Владеете перфектно и френски език. Защо предпочетохте Карловия университет пред френските университети?

Докторатът ми в Прага стана възможен благодарение на политическата промяна. Имах щастието да уча във Френската гимназия в Стара Загора, в която с изключение на изискванията за униформа и къси коси нямаше никакви ограничения пред нашия ентузиазъм и желание да опознаем френската култура и литература, която беше смятана от властите за „проводник на буржоазно влияние“. Още там бях завладяна от магичното слово на сюрреалистите, което за мен означаваше абсолютна свобода

тръгнала да пиша за сюрреализма... И така, още през 1990 г. в Държавен вестник обяха, че всеки университетски преподавател има право да защити докторат във всеки университет по света. Подадох необходимите документи в Карловия университет, после се явих на изпити, организирани от Министерството на образованието в София. Когато се запознах с бъдещия ми научен ръководител – доц. Иржи Брабец, и му предложих да прочете разгърнат в 36 страници план на моята работа върху чешкия сюрреализъм, се случи чудо. По негова инициатива текстът ми беше даден на хабилитираните преподаватели в Катедрата по чешка литература и общото становище беше, че само след три месеца аз мога да представя завършена дисер-

Доцент сте в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, където преподавате чешка литература. Каква е историята на пловдивската бохемистика. Поддържате ли контакти със славистични факултети на други български и чуждестранни университети?

Аз съм от първия випуск бохемисти на Пловдивския университет, така че историята на пловдивската бохемистика е и моя лична история. Първите ни преподаватели бяха сред най-авторитетните имена в българската бохемистика, която по разбираеми причини се развиваше най-силно в Софийския университет: проф. Светомир Иванчев, доц. Янко Бъчваров, доц. Величко Тодоров. Специалността се откри през 1978 г. и до

днес тя е най-търсената славистична специалност.

С обособяването на Катедрата „Славянска филология“ през 2000 г. се разшириха възможностите за установяване на международни контакти с други университети. Имаме договори с четири чешки университета – а именно в Прага, Бърно, Острава и Пардубице. Двустранните отношения са от изключително значение не само за нас, преподавателите, но особено за нашите студенти, които имат възможност многократно да пребивават в страната, чийто език изучават. Удивителна е тяхната промяна след всяко едно пребиваване в Чехия – завръщат се винаги възхитени, ентузиазирани, още по-мотивирани. И винаги носят не само богати впечатления, но и закупени от техните скромни средства книги и филми.

Вие превеждате поезия от чешки и френски език, за разлика от много Ваши талантиливи колеги, които предпочитат проза. С какво се различава преводът на поезия от превода на проза?

Всъщност аз обикнах литературата чрез поезията. Тя е тази, която в моите представи придава на Словото сакрален смисъл. Издигнала съм я в култ и поради това никога няма да публикувам свои стихове – твърде несръчна и недорасла се чувствам. Именно чрез превода на поезия изживявам тази своя вътрешна потребност. Започнах да превеждам още като студентка и да печеля награди за превод, което, разбира се, ме окуражи. Никога не превеждам по поръчка. Всяко преведено от мен стихотворение най-напред съм го обикнала и съм поискала да се слез с него. Дано не прозвучи прекалено самоуверено, но ми се струва, че този, който умее да превежда поезия, навярно умее да превежда и проза, но за обратното не съм сигурна. Въсъщност редактирам преводи на разкази, които публикуваме в списание „Славянски диалози“, и не ми е чуждо желанието аз самата да превеждам проза.

Превела сте поемата „Май“ на Карел Хинек Маха, стихове от Константин Бибъл, Ярослав Сайферт и др. За превода на „Май“ се твър-

ди, че е най-добрият направен превод на български език досега. Кой чешки автор беше най-труден за превод за Вас?

Превеждах „Май“ в продължение на девет години – започнах през 1984 г. като току-що назначена асистентка, а първото издание излезе през 1993 г. – годината, когато беше защитата ми в Прага. Най-напред бях решила да преведа само някои пасажки за упражненията по славянски литератури, които тогава водих на студентите от „Българска филология“, тъй като съществуващият до този момент единствен превод на проф. Емил Георгиев не им даваше идея за дълбочината на мисълта и образното богатство на Маха. Маха обаче ме обсеби и не можах да се отдели от него, докато не преведох целия текст. През тези години работех и върху дисертационната тема, така че чрез превода на „Май“ постигах вътрешното си равновесие, което при мен изисква съучастие на аналитично мислене и поетично съпреживяване. Въсъщност аз така продължавам да работя и днес. До най-голяма тревога, дори до крайно отчаяние ме е довеждал най-вече Маха. Носех стиховете му в съзнанието си, правех десетки варианти на един и същи пасаж, дори понякога имах чувство, че отнякъде ме гледа... Маха е моят съдбовен поет. Бях тежко болна и ми предстоеше операция, а аз все още бях на четвърта песен. Имах някакво

лошо предчувствие и преди да ме отведат в операционната горещо се помолих да бъда върната към този свят, за да си довърша превода. Тогава изпаднах в клинична смърт, излязох през главата от тялото си и не исках да се върна, защото ми беше много леко и нищо не ме болеше. Лекарите обаче бяха упорити, направиха ми интубация и след многократно влизане и излизане в тялото си, аз все пак бях върната. После, когато разбрах, че въпреки привидната си безжизненост аз съм била там и съм присъствала на техните разговори, така че можех да цитирам репликите на всеки един от лекарския екип, извиках шефа на психиатричната клиника за консултация. Поиска да му разкажа в детайли всичко, свързано с това мое пътуване, което изживях на операционната маса, и накрая каза: „Трябва да благодарите на Вашия поет, защото донякъде съм ние, а оттам нататък – един Господ знае...“ Продължавам да вярвам, че се върнах, за да си довърша превода на „Май“.

Съгласна ли сте с твърдението на френския теоретик Жорж Мулан, че преводът е един до голяма степен невъзможен акт; езиков солипсизъм?

Преводът е интерпретация на един текст, така както самият текст е интерпретация на определени образни представи. Нима текстът може

и трябва да бъде адекватен на своя първообраз!? И защо трябва към превода да поставяме изискването за огледално съответствие, след като дори самото огледално отражение никога не е абсолютно съответствие. Идентичност не съществува, съществуват съответствия. И нима Библията не е превод на Божието слово? И нима преводите на Библията на разни езици я правят в по-малка степен Свещен текст? Убедена съм, че предназначението на превода не се ограничава само в сферата на межкултурната комуникация. Преводът е евристичен акт – познанието за Другия е процес, а не количествено измерим обем от знания.

Вие създадохте и списание „Славянски диалози“. Защо диалози? Кажете нещо повече за този литературен проект.

След завръщането си през 2002 г. от четиригодишен престой във Франция трябваше да изживея трудностите на реадaptацията. Чувствах се между два свята: знаех кой е моят и защо се завръщам, но бях оставила част от себе си, а и бях взела със себе си част от другия. Освен това в такива моменти най-сигурният лек е работата. Но вместо да се затворя в кабинета и да диалогизирам само с книгите, аз предприех друга тактика, която бях приложила вече във Франция. В Екс-ан-Прованс заедно с Мари-Клод Ренучи създадохме Френско-българска асоциация, която по това време беше единствената в Южна Франция и събра много хора – и българи, и французи, около идеята за популяризиране на българската култура. Освен български празници, фолклорни концерти, изложба на съвременна българска живопис и различни акции с подобна цел, издавахме и вестник „Отражения“, в който се включиха с голям ентузиазъм и мои студенти. Оказа се, че това е единственият вестник на френски език за България. Работата в Асоциацията навярно ми помогна да се адаптирам твърде бързо към тази чужда страна, която до този момент познавах само от книгите. След като се върнах в България, най-напред през 2003 г. организирах първата за нашия университет мащабна международна конференция

с над 300 участници от 4 континента. Сред колегите, които доброволно се включиха, за да помогнат, аз открих свои съмишленици и бъдещи приятели. Така се роди и идеята за списание „Славянски диалози“, което още от първия си брой през 2004 г. беше официално обявено за издание на Филологическия факултет. В неговата международна колегия от чешка страна е проф. Хана Гладкова – изтъкната българистка, по чиято инициатива в пражкото списание „Славия“ се появи първата рецензия за списанието. Заглавието на списанието беше избрано с конкурс. Дълбоко съм убедена, че не диалогът в буквалния смисъл, а диалогичността между различните културни гласове обуставя нашето духовно събитие.

Участвате и като член в ред. колегия на списание „Хомо Бохемикус“. Каква е разликата в замисъла на двете издания?

„Хомо Бохемикус“ е изцяло ориентирано към чешката култура и литература, докато нашето списание е отворено към всички славянски езици и литератури. Публикували сме дори преводи от горнолужишки. Освен това, с риск да ограничи читателския кръг, „Славянски диалози“ отделя по-голямо място на строго научни изследвания в областта на езикознанието, литературната теория и критика, културологията и историята. За сметка на това обаче „Хомо Бохемикус“ направи изключително много за рецепцията на чешката литература благодарение на двете поредици – Голяма и Малка чешка библиотека.

Преподавала сте и във Франция – в университета в Екс-ан-Прованс и в Сорбоната. Френската култура е като цяло много по-различна както от българската, така и от чешката. Има ли интерес от страна на студентите към българската литература? Къде най-много Ви харесва да преподавате – във Франция, България или Чехия?

Преподавах български език и цивилизация в Провансалския университет от 1998 г. до 2002 г. и в Париж 4 – през учебната 2009/10. Франция беше моята голяма детска мечта и успях да я реализирам по един

прекрасен начин. Интересът от страна на френските студенти към България е една твърде несигурна величина, но аз имах щастието да преподавам на студенти, които с все по-голям ентузиазъм четяха дори допълнителна литература и учеха езика с желание. Освен това студентите по български и в Екс, и в Париж бяха не по-малко от студентите по чешки и това беше за мен приятна изненада. А някои от курсовите работи по българска литература, които представяха на края на семестъра, предлагаха оригинален прочит на нашите класици. Любопитен пример е фактът, че и в Екс, и в Париж най-голям интерес привличаше Алевковият „Бай Ганю“, освен него Ботев, Яворов, Дебелянов, Йовков, Антон Дончев, Радичков, например, който е обилно преведен на френски, не стига до френския читател. Преподавала съм не само във Франция. Изнасяла съм лекции и в Прага, Бърно, Торун. Навсякъде се чувствам добре, защото по принцип обичам да преподавам, а това със сигурност се усеща и от самите студенти. Въобще аз съм един щастлив човек, защото работя това, което обичам.

Вие сте автор на две много успешни научни изследвания (Český surrealismus. Struktura básnického obrazu.; Лицата на човека в поезията на чешкия авангард). Върху какво работите в момента?

Не обичам да говоря за това, което работя в момента. Естеството на нашата работа не изисква предварителна реклама, както е в шоубизнеса. Всъщност няма тайна, защото публикуваните ми текстове ме издават. Радостно е, че тази година излизат три мои статии: в бърненското литературоведско списание „Бохемия литерария“, в академичното издание, посветено на 200-годишния юбилей на Маха и в изданието от последния световен конгрес на литературната бохемистика, който се проведе тази година в края на юни в Прага. И тъй като Маха отново ме завладя, много бих искала да направя един по-цялостен митопоетичен прочит на творчеството му. А другата ми голяма тема е езерото.

Димана Иванова

200 години от рождението на

Захари Зограф

Захари Зограф е един от най-известните български иконописци – виден представител на Самоковската художествена школа. Той е емблематична фигура за българската култура от епохата на Възраждането – живописец, общественик и основоположник на светската живопис. Захари Зограф е и един от първите, дръзнали да се изобразяват в храма. Негови стенописни автопортрети има в Бачковския, Преображенския и Троянския манастир. Творчеството на големия творец е своеобразен преход от християнската към светската живопис в поробената тогава България.

Захарий Христович Димитров, известен като Захари Зограф, е роден е през 1810 г. в Самоков. Той е син на иконописеца Христо Димитров – основоположник на Самоковската иконописна школа. Христо Зографа учил иконопис в Хилендарския манастир и предал занаята на по-големия си син Димитър. След ранната смърт на баща си през 1819 г., младият Захари учи при своя брат Димитър Христов Зографа, с когото по-късно стават съдружници. Сведения за първите прояви на младия Захарий намираме в бележника на брат му, където е записано, че на 15 октомври 1831 г. са започнали да работят заедно. Захари Зограф получава образование в килийното училище в родния си град. От 1827 г. е ученик на Неофит Рилски – патриарх на българските учители и книжовници. Неофит Рилски е духовен наставник на

Захарий. Иконописецът ни е завещал портрет с маслени бои на учителя си. Младият Захари напуска Самоков и отива да работи в Пловдив, тогава наричан Фелибе. Постепенно се налага като известен майстор на стенописи, портрети, пейзажи, натюрморти. Като повечето възрожденци се занимава се с обществена дейност. Той е радетел за налагането на българския език в богослужението, за създаването на печатница за просвещението на българските деца и за откриването на книжарница в родния си град. От писмото му до Неофит Рилски разбираме, че желае „да типоса книжка да нашите българчета“. В Пловдив се запознава се с двама френски художници при които учи живопис.

Първите датирани и подписани от Захарий Зограф икони се намират в черквата „Св. св. Константин и Елена“. От този период са автопортретът му с четка, портретът на снаха му Християния и един акварелен портрет на момиче. Най-известните му икони са тези в черквата „Св. Константин и Елена“ в Пловдив и черквата „Св. Богородица“ в Копривщица. Захари Зограф бързо се утвърждава като добър иконописец и получава много предложения за работа. Той прави стенописите на Бачковския (1840–1841), Рилския (1844), Троянския (1848) и Преображенския (1849) манастири. Автор е и на олтарните икони в параклиса на Зографския манастир (1852), последните подписани от него творби. Негови икони днес могат да се видят и в манастирското градче Карея на Света гора,

в Плаковския и Долнобешовишкия манастири, в църкви в Асеновград, Перник, Габрово, Враца, Щип, Велес и др.

Постепенно Захарий Зограф се отклонява от канона, стреми се към реалистично изобразяване и вмъква в стенописите си битови мотиви. През 1841 г. той моли с писмо Неофит Рилски да го препоръча на манастирското братство на Рилския манастир да зографисва новия храм, като пише, че „най-прости и най-малки у старите зографи иска да изпита калема си в някое кюшенце на тази църква, не толкова за пари или друг някакъв интерес, колкото да покаже вещината си и да му станат халал тия юрнеци от француската академия, що ги имал, след като вземал уроци от француски зографе.“ По-късно той единствен остава надпис с името си, като посочва своите стенописи и през която са рисувани (1844). През 1851 г. в Самоков пристига писмо от най-големия светогорски манастир – Великата Лавра. Лавриотските монаси канят художниците Димитър Христов, Иван Образописов и Димитър Молеров да изпишат външния и вътрешния притвор на главния манастирски храм. Неизвестно защо за Атон вместо тях заминава Захарий. Той остава в Атон 17 месеца, като сам за една година изписва външния притвор на храма „Лавра на свети Атанасий“ в манастира „Лавра“.

От Атон иконописецът се завръща през есента на 1852 г. с много пари и с поръчки за икони, които рисува през зимата и пролетта на следваща-

Стенопис на Св. св. Кирил и Методий

та година. През пролетта на 1853 г. в Самоков пламва епидемия от тиф. Захарий се заразява от жената на брат ди Християния и умира на 14 юни 1853 година.

Някои изследовател смятат, че творчеството на Захари Зограф е на добро техническо ниво, но е твърде повърхностно. Епископ Порфирий Успенски пише, че стенописите му във Великата Лавра „оскъряват естетическия вкус“. Заради отстъпленията от канона Захарий Зограф се счита за основоположник на българската живопис. Неговата цел е себеизявата и прославата на автора. Сред приносите му на творец са и изображенията на пейзажи. Той проявява интерес към типажи на свои съвременници, към реалния бит на хората, към родната природа. Характерно за стил му е вписването на светските портрети на възрожденски българи със специфичното за тяхното време облекло в иконографския канон. Зограф е критикуван от църквата за това, че допринася за залеза на иконата и е възхваляван от изкуствоведите за това, че нарушава църковните канони и проправя път на светско изкуство, в което изпъква личността на професионалния художник.

СТЕНОПИСИ В БАЧКОВСКИЯ МАНАСТИР

През 1840–1841 г. Захарий изписва стенописите в наоса и в притвора на черквата „Свети Никола“ и откритата нартика на храма „Св. Архангели“ в Бачковския манастир – със средства, дарени от български селища

от Асеновградско и Старозагорско. В голямата стенописна композиция „Страшният съд“, под откритата нартика (преддверие), сред грешниците в ада той поставил и български чорбаджии от Пловдив, заедно с жените им, които пречели за откриването на българско училище в града. Освен портретите на игумена Матей и проигумена Агапий, Захари Зограф нарисувал и своя автопортрет, което е новост в историята на родното ни изобразително изкуство.

СТЕНОПИСИ В ЦЪРКВАТА „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО“ В РИЛСКИЯ МАНАСТИР

През 1844 г. Захари Зограф изписва южната част на съборната църква „Рождество Богородично“ в Рилския манастир, а под една от божествени-

те се подписал. Според Кондиката на Рилския манастир на 20 март 1842 г. на Захари Зограф били дадени 7508 гроша. Тази сума той получил срещу извършена работа и вероятно като предплата за нова поръчка във връзка с украсата на църквата. Стенописите в купола над входа, фреските в целия открит притвор на главния манастирски храм, са дело на неговия брат Димитър Христов Зограф и на племенника му Замфир (известен като Станислав Доспевски).

ХУДОЖНИК НА ЦЪРКВАТА „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“ В ТРОЯНСКИЯ МАНАСТИР

Захари Зограф е главният художник на църквата „Успение Богородично“. Надписът над входа на църквата гласи: „Иззографиса с ръката си Захарий Христов, иконописец от Самоков“. Освен канонически сюжети Зограф прави портрети и на ктитори, на български, сръбски и руски светци.

Тук за първи път изобразява композицията „Колелото на живота“, отразяваща кръговрата и преходността на човешкия живот. За първи път рисува и светите братя Кирил и Методий. В Страшния съд и грешниците, и тези, които ги съдят, са в устата на една голяма ламя. От стенописите на художника получаваме представа за тогавашната мода, тъй като изображенията на зографа са напълно реалистични. Тук той оставя един от общо трите си автопортрета.

СТЕНОПИСИ В ПРЕОБРАЖЕНСКИЯ МАНАСТИР

Стенописите в църквата са също дело на Захарий Зограф и датират от 1849 до 1851 г. Наред със славянските просветители Кирил и Методий, Захарий Зограф си рисува автопортрет, а храмовата икона „Преображение Господне“ е и с негов автограф. В голямата сцена „Страшният съд“ грешниците са изобразени в граждански костюми, а врачките и лечителките – в народна носия. Освен това Захари Зограф нарисувал в първия регистър на светците почти всички български светци – св. Михаил (Борис) – цар български, св. Теодосий Търновски, св. Гавраил Лесновски, св. Йоаким Сарандапорски, св. Параскева Търновска, св. св. Кирил и Методий, св. Иван Владимир – цар български и други. Интересни сцени са и „Колелото на живота“, изписано на южна та фасада в съборния храм. За авторството на Захари Зограф говори надпис, който художникът ни е оставил. По-голямата част от иконостасните икони в резбования и позлатен иконостас са дело също на Захарий Зограф.

Румяна Кирилова

Европейка под българска стряха

150 години от рождението на Екатерина Каравелова

Екатерина Каравелова е видна общественичка, деятелка на женското движение, публицистка и преводачка. „Благородна по душа, богата в знания, истинска европейка под българска стряха, пламенна в родолюбието и искрена в човечността.“ Така я определя Софийският митрополит Стефан.

Животът ѝ е изпълнен с много обрати и лични трагедии. Мъжът ѝ Петко Каравелов, министър-председател и създател на Демократичната партия на България, е осъден и вкаран в затвора. Екатерина Каравелова преживява не само загубата на мъжа си, но и смъртта на трите си дъщери. С гордо вдигната глава тя преодолява всички житейски преमेждия и близо 25 години е в центъра на политическия живот в България.

ЖИВОТ В ДАТИ

Екатерина Велико-
на Пенева
е родена на
21 октомври
1860 г. в Русе (тогава

Русчук) в семейството на кожухаря Велико Пенев. Отрано остава сираче. Десетгодишна заминава с леля си Кирияки Минкова за Русия. След кратък престой в Киев, братовчед ѝ Тодор Минков я настанява в Москва, в дома на запасния генерал Всеволод Николаевич Лермонтов, роднина на поета Лермонтов и на съпругата му Елисавета Андреевна, която е член на Славянското общество. В Москва Екатерина завършва със златен медал IV московска девическа гимназия. Там среща за първи път и бъдещия си съпруг Петко Каравелов. През август 1878 г. Екатерина се връща в Русе и работи като учителка първоначално в родния си град, по-късно в Пловдив и София. По това време в Русе живее Любен Каравелов и брат му Петко често

навестява не само него, но и Екатерина. Духовното родство помежду Екатерина и Петко е солидна основа за брак. На 4 октомври 1879 г. те си разменят годещни пръстени, а венчавката им е на 13 януари 1880 г. Няколко месеца след сватбата Петко Каравелов става министър-председател, а жена му е негова секретарка, помощник и съветник по всички политически въпроси. По време на Сръбско-българската война Екатерина Каравелова обикаля на файтон улиците на София, за да успокои народа „На 6 ноември от цялото население на София само г-жа Екатерина Каравелова бе единственият мъж“, пише кореспондентът А. Фон Хуан на немския в. „Кьолнише цайтунг“. На 1 ноември 1886 г. Петко Каравелов си подава оставката. Убийството на министъра на финансите Христо Белчев през март 1891 г. е повод да бъде арестуван Петко Каравелов. Бившият министър-председател лежи по софийските полицейски участъци, неколкократно е в Черната джамия (Централния затвор). Непримиримата му съпруга изпраща писма до всички дипломатически мисии и разкрива изстъпленията в полицейските участъци. Това е причината да бъде поставена под домашен арест. В тези тежки моменти единствен Пенчо Славейков има смелостта да посещава дома

на Каравелови. Екатерина е обвинена в предателство. Пред съда тя заявява: „Направих това, което би направила всяка жена на мое място за своя мъж“. Желязната дама не се примирява и се бори за спасението на съпруга си. Негов защитник на съдебния процес е Алеко Константинов, но заради лъжливо донесение Петко е осъден на пет години затвор. През 1901 г. Каравелов отново е премиер, но две години по-късно умира. След смъртта му Екатерина продава къщата и сама издържа дъщерите си. „Сред българската дивотия и злоба, завист и глупост запази ми, Боже, тоя краен идеализъм, особено сега, когато наоколо си нямам никого...“, пише тя през 1904 г. През 1911 г. напуска страната. Пише, изнася сказки, обикаля света, среща се с видни личности, включително и с Разпутин, избрана е за председателка на Съюза на българските писатели. През 1913 г. вестта за смъртта на дъщеря ѝ Лора я застига в Русия. По време на Балканската война Екатерина Каравелова е медицинска сестра във Военното училище и в продължение на 13 месеца се грижи доброволно за ранените. Домът ѝ на ул. „6-ти септември“ № 24 през 1938 г. е сборно място на гражданите, протестиращи срещу отнемането на българските училищни сгради в Румъния.

Семейство Каравелови

Малко преди края на живота си през 1947 г. полусляпата Екатерина диктува спомените си на Невена Кюранова.

Екатерина Каравелова умира на 87 години на 1 април 1947 г. в София. Погребана е зад абсидата на олтаря на църквата „Св. Седмочисленици“ при съпруга си Петко Каравелов. И до днес на гроба не е изписано името ѝ.

ВИОЛА И ЛОРА КАРАВЕЛОВИ

Петко и Екатерина имат три дъщери. Първата им дъщеря умира едва двегодишна. През 1884 г. се ражда Виола, а две години по-късно Лора. И двете дъщери блестят не само с физическа красота, но и с много добро образование. Виола завършва Елисаветинския институт в Санкт Петербург, а Лора учи в католическия пансион „Нотър Дам дьо Сион“ в Париж, а по-късно – в Антверпен. Властната им майка обаче ги тласка към неуспешни женитби. През 1907 година Лора под натиска на майка си сключва брак с младия деец на Демократическата партия Иван Дрянков, който е разтрогнат през 1912 г. Още същата година Лора се омъжва за Яворов, но тяхната връзка е фатална и Лора се застрелва. Екатерина е в Русия, когато на 30 ноември 1913 г. получава телеграма за трагичната смърт на дъщеря си. Каравелова забранява на Виола да се омъжи за младия политик Андрей Ляпчев и ѝ избира за съпруг Илиа Белинов, който е син на известен политик. Но и този брак се оказва нещастен. А вторият брак (1921 г.) на Виола завършва трагично, защото

Йосиф Хербст изчезва безследно през 1923 г. Виола не успява да преодолее смъртта на мъжа си и губи разсъдък. През 1934 г. Екатерина погребва последната си дъщеря.

ВИДНА ОБЩЕСТВЕНИЧКА

В края на 1900 г. в София се учредява Българският женски съюз.

Каравелова, която е председателка на общообразователното женско дружество „Майка“ води кореспонденцията на съюза. На конгреса на БЖС през 1915 г. е избрана за зам.-председателка, а десет години по-късно през 1925 г. за председателка на Българската секция към Международната женска лига за мир и свобода (МЖЛМС). През 1924 и 1926 г. участва в работата на конгресите на МЖЛМС във Вашингтон и Дъблин. През 1923 г. застава начело на Общия помощен комитет за пострадали от политическия терор. Седалище на комитета става дома ѝ на ул. „Ангел Кънчев“ №10. Тя се застъпва пред двореца за над сто безследно изчезнали, между които Гео Милев, Моис Коен, Рафаила Николова, съпругът на дъщеря ѝ Виола Йосиф Хербст и други. Но молбата ѝ остава без отговор. В края на същата година в България пристига френският писател Анри Барбюс, който посещава дома ѝ. Потресен от чутото, той написва книгата „Палачите“. По време на фашисткия режим Каравелова публикува статии, памфлети и фейлетони. През 1935 г. оглавява делегацията, която посещава министър-председателя Кимон Георгиев, за да поиска отменяне на смъртните присъди за политическите затворници. Избрана е за председател на Съюза на българските писатели, основан по нейна инициатива, който съществува до 1943 г. Вестник „Женски глас“, бр. 29, от 18 ноември 1929 г., описва честването на 50-годишната обществена дейност на Екатерина Каравелова. Празненството се провежда в теа-

тър „Роял“ на 10 ноември 1929 г. На тържеството присъстват Н. В. Борис III, министър-председателят Андрей Ляпчев, министри, митрополит Стефан, Владимир Вазов – кмет на София и представители на над 80 организации.

ПУБЛИЦИСТИЧНА И ПРЕВОДАЧЕСКА ДЕЙНОСТ

Екатерина Каравелова сътрудничи на списание „Вик за свободни хора“, на вестниците „Търновска конституция“, „Родина“, „Дъга“, „Женски глас“, „Женски свят“. Списание „Библиотека Св. Климент“ публикува преводите ѝ на Достоевски, Юго, Толстой, Флобер, Мопасан и др. Тя е автор на много фейлетони, памфлети, стихотворения и разкази, главно с политическа насоченост. Екатерина Каравелова е първата българка, писала политическа сатира. За нея Алеко Константинов казва, че фейлетонът е „Нов Меемиш а-а“ му е дал куража да започне да пише сатира.

Петко Каравелов

В ЗАЩИТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЕВРЕИ

Екатерина Каравелова участва най-активно в създаването на Комитет за защита на евреите, заедно с писателя Антон Страшимиров, проф. Асен Златаров, проф. Петко Стайнов и др. Тя да предава специално изготвено писмо на царя с искане за отмяна на депортирането, в което добавя: „Синко, и ти си баща, не прави никому зло“ и се подписва. След много години живеещите в Израел български евреи доказват чрез документи, че спасяването на сънародниците им се дължи и на Екатерина Каравелова.

Мария Захариева

Абонамент

ИНТЕРЕСУВА ЛИ ВИ ЖИВОТЪТ НА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ, БЪЛГАРИЯ И В ЦЕЛИЯ СВЯТ?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

На страниците на „Българи“ имате уникалната възможност да получавате актуална информация от България, да се срещате с интересни личности и да научите нещо повече за живота на българите в Чехия и по света. Чакаме вашите мнения и предложения за списание „Българи“.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Кč.

Пощенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението 1962160309/0800 или по пощата на адрес: o.s. Vazraždane/ Vocelova 3/120 00 Praha 2.

ОБАДЕТЕ НИ СЕ НА GSM 777 196 322 ИЛИ НИ ПИШЕТЕ НА E-MAIL BALGARI@ATLAS.CZ

За контакти:
o.s. Vazraždane
Vocelova 602/3
120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
balgari@atlas.cz
www.balgari.eu

Българското неделно училище

Малки, по-големи и още по-големи деца и ученици,

*Ако обичате да пеете и танцувате,
ако обичате да рисувате и да се забавлявате,
ако обичате да пишете и говорите на български,*

**Заповядайте всяка събота в 10.30 ч. в Дома
на националните малцинства в центъра на Прага,
улица „Воцелова“ 3–2 минути пеш от „И. П. Павлова“**

Повече информация на [gsm 777 196 322](tel:gsm777196322) и на [e-mail balgari@atlas.cz](mailto:balgari@atlas.cz)

Сдружение „Заедно“ ви кани
на празника на виното
и доброто настроение
„Трифон Зарезан 2011“
Българска и балканска
музика и танци.

Избор на Цар на виното 2011
18. 2. 2011 г.

Casa Gelmi, Korunní 30, Praha 2

Bulharský
kulturní
institut

Дни на българското кино
11.–13. 2. 2011

„Мисия Лондон“
„Стъклената река“
„Стъпки в пясъка“
„Куба е музика“
„Бетонни фараони“

КОНЦЕРТ на
голямата българска певица
Йорданка Христова

информация на: www.bki.cz
и на телефон: 233 326 862

Българи брой 6/2010

Издание на българската общност в Чешката република

Издател:

Гражданско сдружение „Възраждане“, Americká 28, 120 00 Praha 2
Контактен адрес: Vocelova 3
120 00 Praha 2

Излиза с финансовата подкрепа на
Министерството на културата на
Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чехия:
E 13282

Директор на изданието и главен редактор:

Мария Захариева

Редакционен екип:

Димана Иванова, Красимира
Мархолева, Васил Самоковлиев,
Асен Милчев, Ивайло Диманов,
Маргарита Симеонова, Румяна
Кирилова.

Сътрудници: Пенка Калинкова,
Снежана Таскова, Сирма Зидаро-Коунова, Минка Генчева, Румяна Георгиева, Георги Георгиев, Катержина Тидлачкова, Катерина Ненкова, Здравка Хвърката.

Коректор: Татяна Борисова

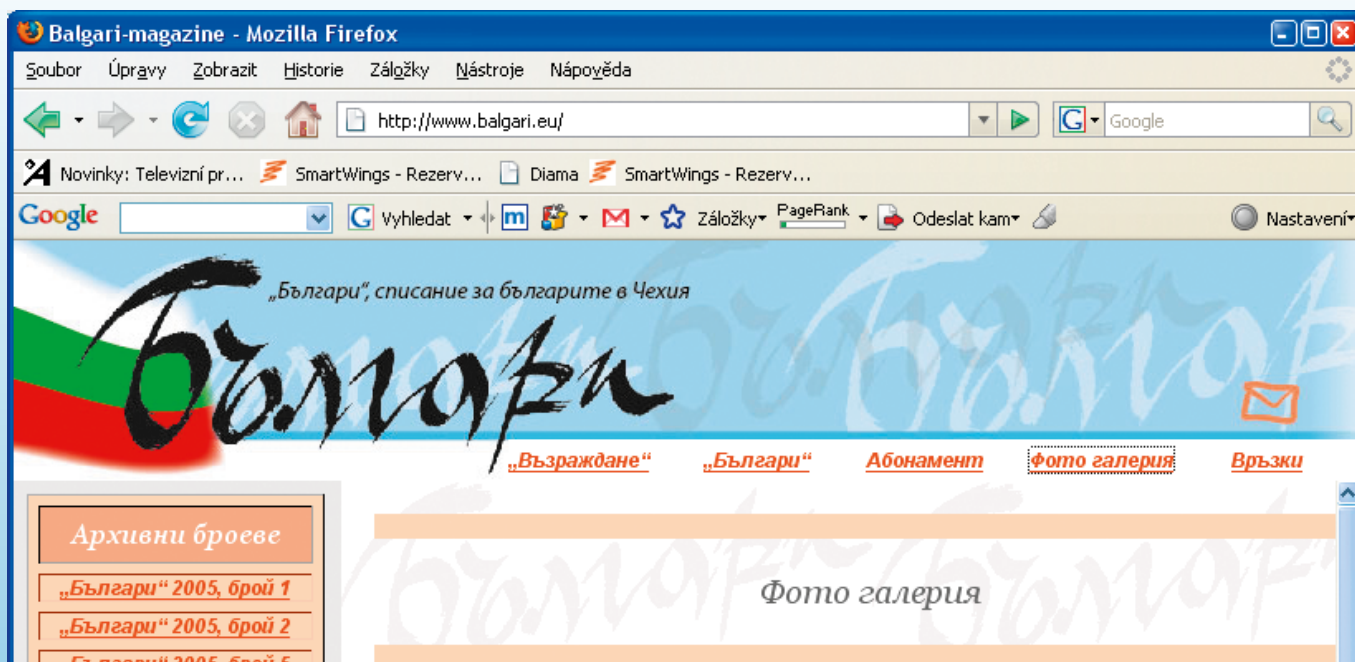
Дизайн:

„Макс“ студио

Година 9, брой 6/2010

Balgari

Periodikum bulharské menšiny
v České republice
Časopis je vydáván s finanční
podporou Ministerstva kultury
České republiky

Посетете интернет страницата на гражданско сдружение „Възраждане“ и на списание „Българи“
www.balgari.eu Facebook: *Balgari Vazrazhdane*

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

Българско средно общообразователно училище
 „Д-р Петър Берон“
 гр. Прага

Начало За училището Прием Новини История Фотогалерия Контакти Полезни връзки

Актуално
последна актуализация | 19.06.2010 | 07:56

[График на учебното време](#)

[График на класните работи](#)

[График за консултациите на учителите](#)

[График за приемното време на учителите](#)

Разгледайте училището

◀◀ предишен   следващ ▶▶

Българското средно общообразователно училище „Д-р Петър Берон“ се намира на ул. „Рихтарска“ №91, в една от най-красивите части на гр. Прага – Дейвице.

Създадено е през 1948 год. като Народно основно училище „Г.Димитров“, в което учат само 30 ученици. С течение на годините, училището придобива авторитет и популярност. От 1996 год. носи името на великия български възрожденец д-р Петър Берон.

Днес то е средно общообразователно училище със 120 ученици, които получават много добра подготовка и успешно се реализират след завършване на 12 клас. Издаваните дипломи на завършилите са валидни в европейските държави.

Училището е отворено за деца от български произход, живеещи постоянно или временно в Чешката република, както и за деца от други националности, проявяващи интерес към българската образователна система.

15000 Praha
 Rychtarska 1
 Bulharska zakladni skola a
 gymnazium
 Dr. Petra Berona

tel: +420 233 334 301

fax: +420 224 310 433

Вълнени одеала, килими и халища от сърцето на България в сърцето на Прага.

Vlněné deky, koberce, kilimy a přehozy ze srdce Bulharska v srdci Prahy.

www.balkanova.cz

Navštivte náš nový obchod, jen pár kroků od Karlova mostu:
Balkanova – Saský dvůr
Saská 3, Praha 1 – Malá Strana

Otevírací doba: pondělí, středa, čtvrtek pátek od 10 do 18 hod.,
sobota a neděle od 11 do 18 hod.

Посетете нашия нов магазин в Саския двор само на няколко крачки от Карловия мост:
Балканова – Саски двур
„Саска“ 3, Прага 1 – Мала Страна

работно време: понеделник, сряда, четвъртък, петък от 10 до 18 ч.,
събота и неделя от 11 до 18 ч.